

Din Değiştirmenin Demografik ve Deneysel Önkoşulları: Türk Protestanlar Örneği

Bariş Başaran*

* Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar
Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü /
Mimar Sinan University of
Fine Arts, Faculty of Arts
and Letters, Sociology
Department
baris.basaran@msgsu.edu.tr
İstanbul / TÜRKİYE

Gönderim / Received:

15 Mart 2024

Kabul / Accepted:

6 Kasım 2024

Alan Editörü / Field

Editor:

Reşat Açıkgöz

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de Müslüman ailelerde yetişip, Protestan mezhebi üzerinden Hristiyanlığa geçmiş kişilerin demografik profillerinin ortaya çıkarılıp, bu profil bağlamında din değiştirme süreçlerini koşullandıran yaygın deneyim kalıplarının etkinliğinin tespiti amaçlanmıştır. Karma yöntemli araştırmanın veri seti Türkiye’de 7 şehirde yerleşik 80 katılımcının, bir Hristiyan televizyon kanalında yayımlanan din değiştirme öykülerinin içerik analizi yöntemiyle çözümlenmesi ile elde edilmiştir. Bu öyküler üzerinden katılımcıların demografik özellikleri, aile öyküleri ve din değiştirme sürecinde deneyimledikleri koşullara dair 16 ana değişken kodlanmış, bu değişkenlerin Türkiye geneliyle farklılaşma düzeyi ile kendi aralarındaki bağıntılarının anlamlılığı iki kuyruklu test ve tek-örneklem t-testi ile ölçümlenmiştir. Çalışmada örneklemin demografik özelliklerinden, erkek olma, tek ebeveynli ailede yetişmiş olma, Alevi kökenli olma ve din değiştirmezden önce dinen kayıtsız bir yaşam sürdürme değişkenleri itibarıyla Türkiye geneliyle istatistik olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Katılımcıların din değişimi süreçlerini önceleyen en yaygın deneyim kalıbı ise yeni dinin tebliğine muhatap oldukları zamanın hemen öncesinde deneyimledikleri göç ve boşanma benzeri deneyimlerdir. Çalışmada bu deneyimlerle ebeveynlerle ilişkiler kaynaklı mutsuz çocukluk öyküleri arasında bir örüntü oluşturacak sıklıkta gerçekleşmiş anlamlı bağıntılar tespit edilmiştir. Çalışmada din değişimini koşullandırabilecek dinamikler, Sosyal Ağ ve Bağlanma Kuramları’nın teorik çerçevesi bağlamında çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Protestanlar, Din Değiştirme, Süreç Modeli, Sosyal Ağ Kuramı, Bağlanma Kuramı.

Demographic and Experiential Preconditions for Conversion: The Case of Turkish Protestants

Abstract

This study aimed to reveal the demographic profile of people raised in Muslim families who converted to Protestant Christianity in Türkiye and to determine the influence of common experiential patterns that condition the conversion process within this context. The dataset for this mixed-method study was obtained by using content analysis to examine the conversion stories of 80 participants from 7 cities in Türkiye, which were broadcasted on a Christian television channel. Through these stories, 16 main variables regarding the demographic characteristics of the participants, their family stories and the conditions they experienced during the conversion process were coded, and the level of differentiation of these variables with the general population in Türkiye and the significance of the correlations

between them were measured by two-tailed test and one-sample t-test. In the study, it was found that the sample differed statistically significantly from Türkiye in terms of the demographic variables of being male, being raised in a single-parent family, being of Alevi origin and living a religiously indifferent life before conversion. The most common experience pattern that preceded the participants' conversion processes was migration and divorce-like experiences that they experienced just before the time when they were exposed to the new religion. In the study, significant correlations were found between these experiences and unhappy childhood stories arising from relationships with parents, which occurred frequently enough to form a pattern. The dynamics that may condition religious conversion are analyzed within the theoretical frameworks of Social Network Theory and Attachment Theory.

Keywords: Turkish Protestants, Religious Conversion, Process Model, Social Network Theory, Attachment Theory.

GİRİŐ

Türkçe sosyal bilimler yazınında Hristiyanlığa geçişin popüler söylemde misyonerlik tartişmaları bağlamında tuttuğu yere nazaran görece az tartişılmış bir olgu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Din değiştirmiş Türk Hristiyanların sosyal profillerini ortaya çıkarıp, Hristiyanlığa geçişin koşul ve dinamiklerini belirleme amaçlı çalışmalara baktığımızda bunların biri hariç tamamının yerel ölçekli, anket ve mülakat tekniklerinin birlikte kullanıldıkları nitel yöntemlerle yapılmış oldukları göze çarpar. Bu şekilde Diyarbakır İncil Kilisesi ile İstanbul ve Ankara'da yerleşik kiliselerden ortalama 11/20 görüşmeci ile yapılan çalışmalarda ekseriyetle misyoner girişimlerinin etkinliğine dikkat çekilmiş, din değiştirme fenomeni; ağırlıklı olarak katılımcıların İslam dinine bakışları, İslam dini hakkında ilk bilgilerinin kaynağı ve dini bilgi seviyeleri gibi içerisinde çıktıkları düşünölen İslami gelenekle ilişkili olarak tartişılmıştır (Tezokur, 2007; Zavalısız, 2010; Kaya, 2022; Asan, 2023; Yılmaz & Balamir, 2023).

Yukarıda zikredilen çalışmalara ilave olarak, Hristiyanlığa geçişin neden ve sonuçları üzerine daha geniş çapta bir örneklem üzerinden nicel yöntemlerle gerçekleştirilen bir araştırma olarak Celal Çayır'ın 2008 tarihli doktora tezi "Türkiye'de din değiştirip Hristiyanlığa geçişin psikososyal etkenleri"nin üzerinde durmak gerekir. Yukarıda sıralanan demografik özellikler ile İslam'a karşı tutumların aralarındaki ilişkilerin istatistiki yöntemlerle ölçümlendiği bu çalışmanın veri seti 4 farklı şehirden 90 katılımcı ile yapılan anketlerden oluşmaktadır. Çalışma din değiştirenlerin çocukluk tecrübeleri, ebeveynleri olan ilişkilerinin niteliği, yetiştikleri aile tipleri, ergenlik dönemi duygusal deneyimleri gibi psikolojik etmenlerin başka çalışmalardan örneklerle karşılaştırmalı olarak çözümlendiği bir din psikolojisi literatürüne yaslanmaktadır. Diğer yandan bu çalışmada din değiştirme sosyolojisi literatüründe dini değişimin yönünü belirleyen temel etmenler olarak tartişılan, din değişimini önceleyen kriz ya da dönemeç noktası deneyimleri ya da sosyal ağların biçim ve etkinliği gibi çevresel faktörlerin etkinlik düzeyleri ölçölme gereği duyulmamış, sosyal etmenler olarak misyoner faaliyetleri, medya ve popüler kültürde Hristiyanlığa özendirici yayınlar ile katılımcıların etnik ve mezhebi kimliklerinin etkisi üzerinde durulmakla yetinilmiştir.

Çayır'ın bu çalışması özelinde verilerin değerlendirmesi ve örneklem seçimi üzerinde iki hususun ayrıca üzerinde durulmalıdır. Çalışmada katılımcıların; sosyoekonomik ve eğitim durumları, eski dinselilik düzeyleri, köken mezhepleri ve içinde yetiştikleri aile tipolojilerin dağılımı üzerinden bir demografik profil çıkarılmakta daha sonra bu profilin genel yapısı üzerinden din değişimine neden olduğu varsayılabilecek etmenlere dair çıkarımlar yapılmaktadır. Ancak söz konusu bulguların değerlendirilmesinde bunların genel nüfustaki yaygınlık düzeyinin hesaba katılmadığı, sosyoekonomik durum, aile tipleri ve dinselilik düzeyleri gibi değişkenlerin Türkiye geneliyle ne ölçüde benzeşip farklılaştığına dair bir ölçölmeyle gidilmeye gerek duyulmadığı görölmektedir.

Çalışma üzerine değinilmesi gereken ikinci bir husus seçilen örneklem köken dinsel kimliği ile alakalıdır. Araştırmada dini değişimleri çözümlenen Protestan kiliselerine mensup 90 kişiden, 19'unun ebeveynlerinden en az birinin gayrimüslim olduğu görönmektedir (Çayır, 2008, s. 179-184). Protestan, Ortodoks (Süryani) ya da Ermeni ebeveynlere sahip bu katılımcıların, kiliseler içerisindeki mevcudiyetlerinin ölçölmesi mevcut Türk Protestanların ailevi kökenlerini görebilmek açısından değerli olsa da din değişimine neden olan psiko sosyal etmenlerin tartişıldığı, bu kararda etkili olmuş olabileceği varsayılan demografik değişkenlerin ölçölmeyle bir araştırmada bu grubun örneklem içerisinde ayrıştırılmamış olması sonuçların genele teşmilinde önemli bir sınırlılığa neden olmaktadır.

Bu çalışmada katılımcıların demografik profilinin Türkiye genelinden ne ölçüde ayrıştığı, ulusal ölçekli veri setleriyle karşılaştırılarak ölçölümüş, tespit edilen farklılaşma düzeylerinin sosyolojik içerimleri, din değiştirme sosyolojisinin kuramsal literatürü bağlamında tartişılmıştır. Çalışmanın örneklem seçiminde gayri müslim aile kökenli kişilere yer verilmemiş din değişimine neden olabilecek

demografik ve deneysel değişkenlerin ölçümünde sadece Müslüman ailelerde yetişmiş katılımcıların verileri hesaba katılmıştır. Çalışmanın bir diğer özgünlüğü din değiştirme sosyolojisi literatüründe verilen öneme rağmen, henüz Türkiye sahasında doğrudan ölçümlenmemiş; sosyal ilişkilerin çözülüp yeniden yapılandığı dönemeç noktası deneyimleri, sosyal ağların etkinliği ve dini arayışın düzeyi gibi deneysel koşulların ölçümlendiğı ilk araştırma olmasıdır. Son olarak bu çalışmada ilk kez önceki çalışmalarda dikkat çekilen katılımcıların yetişme çağlarında sıklıkla aile içi problemler yaşamış olmaları durumu diğer değişkenlerle ilişkisi bağlamında çözümlenerek, din değiştirmeyi ebeveynlerle deneyimlenen bağlanma tipleri üzerinden açıklayan Bağlanma Kuramları'nın varsayımlarının geçerliliğı sınanmıştır. Böylece bugüne kadar neredeyse tamamen nitel yöntemlerin tercih edildiğı sahada ilk kez söz konusu yaygın deneyim kalıpları ile demografik özellikler arasındaki bağıntılar tek-örneklem t-testi ve iki kuyruklu test gibi istatistiki yöntemlerle ölçümlenmiş böylece din değiştirme sürecine eşlik eden olay ve deneyimlerin hangi demografik profiller üzerinde ne ölçülerde etkili olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Soruları

Araştırma iki ana amaç doğrultusunda dört araştırma sorusunun yanıtlanması doğrultusunda tasarlanmıştır. İlk amaç Müslüman aile kökenli Türk Protestanların demografik bir profilini ortaya çıkarmaktır. Bu perspektifle aşağıdaki araştırma sorularının yanıtları aranmıştır: I) Müslüman ailelerde yetişmiş ve yaşamlarının bir döneminde aldıkları bir kararla Hristiyan dinine geçmiş kişilerin demografik özellikleri ile yaşam öykülerindeki ortak temalar nelerdir? II) Cinsiyet, sınıf, yaş, medeni durum, içerisinde yetiştikleri aile biçimleri ve dinsel düzeyleri gibi değişkenler itibariyle Türkiye toplumunun geneliyle ne ölçüde farklılık sergilerler?

İkinci amaç bu demografik arka plan üzerinden din değiştirme sürecini önceleyen ve süreç içerisinde etkileri duyumsanan yaygın deneyim kalıplarının mevcut olup olmadığının tespiti ve eğer varsa bunların din değiştirme kararına ne şekilde etkide bulunduğu tartışılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen araştırmanın üçüncü ve dördüncü soruları şunlardır: III) Kişinin din değiştirme kararı verdiği dönemi anlatması istendiğinde, bizlere; yakın çevresi ile ilişkileri, yaşamındaki önemli dönemeçler, ailevi durumu, iş yaşantısı ya da sağlık durumu gibi alanlarla ilgili neler anlatma ihtiyacı hissetmektedir? IV) Demografik özelliklere ilave olarak bu olay ve deneyimlerin din değiştirme kararı ile ilişkisi ve iki değişken kümesi arasındaki bağıntılar ilgili teorik yazın bağlamında bize neler söyler?

Örneklem ve Yöntem

Karma yöntemin kullanıldığı bu çalışmada örneklem, Kanal Hayat televizyon kanalında 2012/2021 tarihleri arasında yayımlanan "Dar Kapıdan Girenler: Neden Hristiyan oldum?" programı katılımcıları ile yapılmış mülakatlar arasından temin edilmiştir. Söz konusu kanal 2007 yılında uydu üzerinden yayına başlamış Türkçe yayın yapan ilk Hristiyan televizyon kanalıdır. Din değiştirip Protestan Hristiyan kiliselerine katılan Türklerin din değiştirme öykülerini anlattıkları programın çekimleri katılımcıların yaşadıkları şehirlerde yapılmıştır. Katılımcıların tamamı kiliselerin vaftizli mensuplarıdır. Programa katılım yerel kilise yöneticileri tarafından gönüllülüğe teşvik edilerek sağlanmıştır. Bir şehirde yaklaşık 10/20 arası katılımcı ile müstakil programlar çekilip her bir şehir birer sezon olarak yayına verilmiştir.

Program kayıtlarına kanalın resmi websitesi ve Youtube kanalı üzerinden ulaşılmıştır (Kanal Hayat, 2022a, 2022b). Program içerisinde deneyimlerini paylaşan katılımcılara ait mülakatlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, katılımcıların demografik özellikleri ile din değiştirme süreçlerine eşlik eden yaygın deneyim ve olaylar sınıflandırılıp kodlanmıştır. Din değiştirme süreçlerinde etkili dinamiklerin sağlıklı temsil edilebilmesi düşüncesinden hareketle sadece Müslüman ailelerde yetişmiş,

ebeveyn yönlendirmesinden bağımsız, Türkiye’de din değiştirmiş katılımcıların öyküleri kullanılmıştır. Bu şekilde mülakatların gerçekleştirildiği İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Diyarbakır ve Hatay şehirlerinde ikamet eden toplam 80 katılımcının öyküleri çözümlenmiştir.

Öykülerin elde edildiği mülakatlar ortalama 30 dakika sürelidir ve kişinin din değiştirmeden önceki yaşantısı, din değiştirme süreci içerisinde başından geçenler ile Hristiyan olduktan sonra yaşamında nelerin değiştiğine dair sorular üzerinden ilerlemektedir. Mülakatlar katılımcının kısa bir takdiminin ardından ekseriyetle “İman etmeden önceki [] nasıl biriydi?” ya da “Bize iman etmeden önceki []’ten biraz bahseder misin?” soruları ile başlar. Katılımcılar çoğu örnekte verilen bu soruları yanıtlamaya çocukluk dönemleri ve içerisinde yetiştikleri ailelerden bahsederek başlarlar. Programcı değinilmediği durumlarda özellikle katılımcıların yetişme çağındaki din algıları, ailelerinde şahit oldukları dindarlık düzeyi ve Hristiyanlıkla tanışma süreci öncesi dinsel yaşantılarını sorar. Katılımcıların demografik özellikleri ve genel sosyal profilleri ile ilgili verilerimize kaynaklık eden bu bölümü takiben din değiştirme sürecine gelinir. Burada kişinin Hristiyanlıkla tanıştığı, onu ciddi bir dini alternatif olarak değerlendirmeye başladığı din değiştirme tecrübesini önceleyen dönem aktarılır. Kişinin Hristiyanlığa yöneliminin ne şekilde başladığı, bu esnada hayatında başka hangi olayların gerçekleştiği ve nihayet kişinin Hristiyan olma kararını ne şekilde verdiği sorularının yanıtları verilir. Mülakatların son bölümü din değiştirme sonrası katılımcının hayatında nelerin değiştiği ve varsa yeni yaşantısında ne gibi faydalar gördüğü üzerinedir. Bu bölüme ekseriyetle çok kısa vakit ayrılmış, kimi görüşmecilerin mülakatlarında hiç yer verilmemiştir.

Katılımcıların din değiştirme deneyimleri ile sürece etki eden dinamiklerin çözümlenebilmesi amacıyla mülakat içerikleri yukarıdaki ilk iki anlatı aşamasını takiben iki genel değişken kategorisi üzerinden kodlanmıştır. Bunlar katılımcının demografik profil ve yaşam öykülerine dair “Demografik Bağlam” ile din değiştirme sürecinin hemen öncesinde deneyimlenen ve anlatı içerisinde bu süreçle ilintili bir biçimde aktarılan deneyimleri içeren “Süreç ve Deneyim” kategorileridir. Demografik Bağlam kategorisi altında on bir (D. 1-11), Süreç ve Deneyim kategorisi altında beş ana değişken (D. 12-16) kodlanmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, kodlanan değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için SPSS (28. sürüm) kullanılmıştır. Değişkenlerin din değiştirme ile arasındaki ilişkiyi test etmek için genel nüfusa dair demografik verilerden faydalanarak tek-örneklem t-testi kullanılmıştır. Örneklemimiz içerisindeki değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkilerin anlamlılığını test etmek için ise iki kuyruklu testten faydalanılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın önceki çalışmalarla mukayese edildiğinde araştırma evreninin heterojenliğini, katılımcıların demografik özellikleri itibariyle çeşitlilik sunan yedi ayrı şehir kaynaklı olmaları itibariyle daha iyi temsil ettiği söylenebilir. Ancak örneklemin kapsayıcılığı gerek katılımcı gerekse katıldıkları şehir sayıları itibariyle Türkiye genelini temsil etmek açısından yetersizdir. Diğer yandan örneklem istatistiklerinin Türkiye geneline dair istatistikler ile aralarındaki farklılaşmanın (bkz. Tablo 4) yüksek düzeyinin farkların istatistiki olarak anlamlı yorumlanmasına imkan veriyor olduğu söylenebilir. Karşılaştırmalar için erişilebilen TÜİK veri setlerinin yılları ise gözlem aralığının sonuna yakın farklı yıllardan elde edilmiş ancak yıllar arasında sonucu etkileyebilecek düzeyde bir değişiklik yaşanmadığı için tek bir yılın istatistiğinin kullanılması yeterli görülmüştür.

Çalışmanın bir diğer sınırlılığı ise ikincil veri kullanımı zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Araştırmacının ek sorularla yönlendirme yapması mümkün olmadığı için mülakatlardan elde edilen değişkenler görüşmecinin sorularını takiben, standart televizyon formatının ifadesine imkan verdiği içerikler üzerinden kodlanmıştır. Bu genel demografik özelliklerin kodlandığı çoğu değişken için bir fark yaratmazken; doğrudan sorulmayan değişkenler olarak “Köken Mezhep” ve “Aile İçi Gerilimin”

mevcudiyetine dair değişkenler, katılımcıların aile yaşantıları ile ailelerinde şahit oldukları dini yaşantıya dair sorulara verdikleri yanıtların üzerinden kodlanmıştır.

Demografik Bağlam Değişkenleri

Bu kategori altında sıralanan ilk değişkenler, D.1. Cinsiyet, din değiştirdikleri dönemki D.2. Yaş ve D.3. Medeni Durum gibi katılımcıların objektif vasıflarıdır. Bunların yanı sıra mülakatların çoğunluğunda karşımıza çıkan yetişme çağında ebeveyn ilişkileri ile ilgili öznel deneyimleri ifade eden aşağıdaki değişkenleri tanımlamak gereği ortaya çıkmıştır.

D.4. Aile İçi Gerilim Mevcudiyeti: Çocukluk çağı aile yaşantısını, ebeveynleri kaynaklı stres, gerilim ya da yoksunluk içeren olumsuz deneyimlerle tarif edenler. Görüşmecilerin çoğu din değiştirme öykülerine ebeveynleri kaynaklı olumsuz deneyimlerini ifade eden çocukluk dönemlerini anlatarak başlamışlardır. Bu grubun dışından kalanlar, (eğer değinirlerse) hemen her örnekte ailelerine dair ebeveynlerin mesleği, kardeş sayıları ya da yetiştikleri şehir gibi objektif kriterlerden kısaca söz açmış; kişisel duygu ve deneyimler ifade edilmemiştir.

D.5. Aile İçi Gerilim İfadeleri: Görüşmecilerin beyan ettikleri aile yaşantısı kaynaklı olumsuz deneyim türleri.

D.6. Olumsuz Deneyim Öznesi: Görüşmecilerin beyan ettikleri olumsuz deneyimlerin kaynaklandığı ebeveyn.

D.7. Aile Tipi: Çift ya da tek ebeveynli ailede büyüyenlerin oranı. Yukarıdaki Aile İçi Gerilim İfadelerinden hareketle ebeveynlerden birinin ölüm ya da aileyi terki nedenli tek ebeveynli ailede büyüme oranı hesaplanmıştır.

Bu kategorilere ilave olarak sunucu tarafından mutlaka sorulan yetiştiği ailedeki dini yaşantısı ve Hristiyan olmazdan önce dini tutumlarına dair değişkenler 8 ve 9'ncu sırada tanımlanmıştır.

D. 8 Aile Dinselliği: Görüşmecilerin yetiştikleri ailelerinden gözlemlendikleri dini tutum ve görüşler.

D. 9 Dinsellik: Kişinin yeni dini toplulukla temas kurmazdan önceki dönemdeki dini aidiyet duygulanımı.

D.10. Köken Mezhep: Bu değişken görüşmecilerin çocukluk dönemlerini geçirdikleri ailelerinin mezhebi kimliğine dairdir. Bu bilgi görüşmecilere sorulan "Büyüme çağlarınızda ailenizde şahit olduğunuz dini yaşantı nasıldı?" sorusuna verilen yanıtlardan türetilmiştir. Önemli oranda görüşmeci bu soruyu yanıtlarken Alevi bir ailede yetiştiklerini beyan etme gereği duymuşlardır. Bu grubun dışında kalanlar ise ailelerinin dinsel tutumlarını mezhebi kimlikleriyle değil ebeveynlerinin çeşitli dini ibadet ve pratiklere katılım düzeylerinden örneklerle açıklamışlardır. Bu bağlamda verilen tüm örnekler aile yaşantılarında şahit oldukları; vakit namazlarına hassasiyet, cuma ve bayram namazlarına katılım, ramazanda oruç tutulması, alkol kullanımı ya da tesettüre riayet gibi Sünni geleneğe dair pratikler üzerindedir. Kimi katılımcılar bu pratiklere katılım düzeylerinin yüksekliğinden hareketle "dindar" bir ailede yetiştiklerini beyan ederken daha yüksek oranda katılımcı, ebeveynlerinin bu pratiklere seyrek ve istikrarsız katılımlarını örnekleyerek, dini yaşantılarını "Türkiye'de herkes gibi... Her Türk ailesi gibi" benzeri ifadelerle, toplumun genel ortalamasına referansla tanımlamışlardır. Bundan dolayı doğrudan ifade edilmemiş olsa da Aleviler dışında kalan katılımcıların çok büyük ölçüde Sünni ailelerde yetişmiş olduklarını varsaymak yanlış olmayacaktır.

D.11. Gelir Durumu: Görüşmeciler; gelir durumu ve istihdam koşulları kriter alınarak üç kategoride tasnif edilmiştir. Varsıl kategorisinde yüksek eğitim gerektiren profesyonel işlerde çalışan, varlıklı bir aile öyküsüne sahip görüşmecilere yer verilmiştir. (İthalat sorumlusu, İngilizce öğretmeni,

v.b.) Orta; serbest meslek, ticaret ya da zanaatlarda küçük ölçekli işverenlere işaret etmektedir. (Esnaf, elektrik ustası, v.b) Yoksul kategorisinde ise, düşük vasıflı işçi ya da ofis ve hizmet sektörü çalışanları sınıflandırılmıştır. (İnşaat işçisi, otobüs hostesi, v.b.)

Süreç ve Deneyim Değişkenleri

İkinci değişken kümesi olarak Süreç ve Deneyim değişkenleri kişinin din değiştirme kararı verişyle nihayetlenen bu sürecin yakın zaman öncesinde yaşanan, katılımcı tarafından önem atfedilen olay ve deneyimleri kapsar. Bunlar din değiştirme sürecine giden dönemdeki yaşantıları sorulduğunda katılımcıların sıklıkla değinmeye değer buldukları olaylardır. Bu olay ve deneyimler arasında aşağıdaki kategoriler altında toplanabilecek bir dizi deneyimin sık tekrarı gözlemlenmiştir.

D.12. Dönemeç Noktası: Din değiştirme sürecinin yakın zaman öncesinde görüşmecilerce deneyimlenmiş; sosyal bağların, kişiler arası ilişki kalıplarının çözüldüğü, sosyal dislokasyon (boşanma, işten ayrılma, mezuniyet, v.b) ya da fiziksel hareketlilik (göç, aile evinden ayrılma) içeren durumların mevcudiyeti. Din değiştirme bu deneyimlerin bulunduğu örneklerde, deneyimler sonrası birkaç hafta ile bir yıla kadar uzayan bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir.

D.13. Kriz Deneyimi: Din değiştirme sürecinin yakın zaman öncesinde gerçekleşmiş bir olaya atfen süreç esnasında etkileri duyumsanmakta olan olumsuz duygusal koşulların beyanı. Duygusal içerik ekseriyetle stres, kaygı, depresyon ya da çaresizlik hissi terimleri ile ifade edilir. Bunların ilkinin sağlık ikincisinin çevresel kategorileri altında birleştirdiğimiz iki tipte sıklıkla karşımıza çıktığı gözlemlenmiştir. Sağlık krizleri kişinin şifa bulmakta zorlandığı psikolojik ya da fiziksel rahatsızlıklarına dair olabildiği gibi bir alt kategoride yakın aile bireylerinin, çocuk ve eşlerin yaşadıkları çözümlenemeyen sağlık problemlerini ifade eder. Çevresel kriz kategorisinde ise kişinin çevresi ile ilişkilerinde yaşanan, iflas, ağır yoksulluk ya da suç geçmişi kaynaklı hayati tehlike benzeri koşullardan kaynaklanan krizler kodlanmıştır.

D.14. Dini Arayış: Din değişiminin din değiştirecek kişilerin aktif bir arayış ve sorgulamasının sonucu olup olmadığı ilgili literatürde sıklıkla tartışılmıştır. "Görüşmeciler kendilerine yeni din tebliğ edilmezden önce dini bir arayış sergilemişler mi?" "Din değiştirme düşüncesinden hareketle farklı dini seçenekleri araştırmışlar mı?" Yoksa "Din değişimine giden süreç esasen yeni dini hareketi tebliğ eden kişi ya da topluluklarla karşılaşma sonrası, telkin ile mi tetiklenmiştir?" (Rambo, 1993, s. 44-46). Bu soruların yanıtı aynı zamanda Aktif (Dini arayış sonucu toplulukla temas kuran) ile Pasif (Toplulukla teması sonrası dini arayış duyumsamaya başlayan) din değiştiren özne kavramsallaştırmalarına kaynaklık etmektedir (Richardson, 1985; Rambo, 1993; Snook & Williams, 2019).

D. 15. Sosyal Ağ Etkisi: Din değiştiren özne kavramsallaştırmasıyla ilintili bir diğer değişken din değişiminde sosyal ağların etkinlik düzeyine dairdir. Burada görüşmeciye yeni dini tebliğ eden ve toplulukla temasına aracılık eden bir yakınının olup olmadığına dikkat edilmiştir.

D.16. Sosyal Ağ Faili: Söz konusu failin din değiştiren kişi ile ilişkisi ya da yakınlık derecesi.

Teorik Çerçeve:

Kişisel ve Çevresel Koşullar

Din değiştirme sosyolojisinde hangi demografik profillerin din değiştirmeye daha yatkın oldukları ya da kişilerin din değiştirme yönelimlerinde hangi deneyim ve koşulların yönlendirici etkide buldukları ile ilgili çeşitli yaklaşımlar söz konusudur (Goeren, 2007; Dawson, 2007; Yang & Abel, 2014). Bu konuda öne çıkan tartışmalar iki yaklaşım kümesi bağlamında özetlenebilir. Birinci kümenin ilk örneği en erken ve klasik mahrumiyet kuramlarıdır. Buna göre din değiştirecek kişiler yaşamlarında duyumsadıkları çeşitli mahrumiyet ve gerilimler sonucu dini arayışlara girer ve dini seçenekler çoğulluğu içerisinde yeni bir toplulukta karar kılarlar. Burada belirleyici olan din değiştirecek öznenin

kişisel özelliklerdir ve din değiştirme nihai olarak aktif bir öznenin dini arayışı ile açıklanır (Glock, 73; Strauss, 1979; Kilbourne & Richardson, 1989; Snow & Phillips, 1980). İkinci yaklaşım yine kişilik ve arayış dinamiklerine yer vermekle birlikte kişinin yakın çevresi, daha genel olarak içerisinde faal olduğu sosyal ağların bu süreç üzerindeki yönlendirici etkisine dikkat çeker. İlk Lofland ve Stark'ın araştırmaları üzerinden geliştirdikleri Süreç Modeli ile ilk defa din değiştirme sürecinin teorik açıklaması için kişiler arası etmenlerin önemine dikkat çekilmiş ve uygun kişilik özellikleri ile aracı sosyal ağlar arasındaki olumsal kesişimlere vurgu yapılmıştır (Lofland & Stark, 1965; Stark & Bainbridged, 1980; Bainbridged, 1992; Gooreen, 2007).

Lofland ve Stark'ın Süreç Modeli de din değiştirme süreci birbirlerinin peşi sıra gelerek bir huni benzeri potansiyel üyeler havuzunu sürekli daraltan altı basamak ya da koşul üzerinden ilerleyen bir süreç olarak ele alır. Modelin ilk basamağında bir süredir yaşantısında sosyal ya da kişisel kaynaklı problemler dolayısıyla yoğun hüsrana ve mahrumiyet duyguları duyumsayan bir birey vardır. Bu şekilde düşünüldüğünde çok sayıda kişinin yaşamlarında benzer durumlar yaşadığı, ancak pek azının din değiştirdiği söylenebilir. Nitekim bu tip sorunlarla boğuşan bireyin din değiştirme süreci içerisinde ilerleyebilmesi için ikinci koşul, bireyin "sorun çözme bakış açısının" dinsel oluşu, başka şekilde söylersek kişisel problemlerin kaynağı ve çözümü için psikolojik ya da politik tanım ve seçeneklere değil dini açıklamalara yatkın olması gerekliliğidir. Üçüncü koşul söz konusu kişinin dini arayış geliştirmesi, sorularına yanıtlar için dini yayınları takip etmesi ya da dini topluluklarla temas kurmasıdır. Arayış dönemine denk gelen bu aşamada kişilerin dini sorularının yanıtları için ekseriyetle yaygın, geleneksel dini kurumlar dolayımında olmakla birçok farklı dini topluluğu inceledikleri gözlemlenir.

Lofland ve Stark kişilerin dahil olacakları yeni dini toplulukla karşılaşmazdan önceki kişisel özelliklerine dair bu üç koşulu Yatkınlaştırıcı Koşullar olarak adlandırır (Lofland & Stark, 1980). Nitekim bireyleri yeni dini topluluklara katılıma eğimli kılan üç temel etmen; kişinin hüsrana ya da mahrumiyet benzeri duygularda ifadesini bulan gerilimli ruh hali, sorunlarının kaynağına yönelik dinsel bakış açısı ve çözüm için dini bir arayış içinde olmalarıdır.

İkinci koşul grubu ise söz konusu dini topluluk ile temas kurmuş bireyin başarıyla gruba kazandırılmasını sağlayacak çevresel koşullar olarak Durumsal Olasılıklar (situational contingencies) olarak adlandırılır (Lofland & Stark, 1980). Durumsal olasılıklar yeni topluluğa mizacen yatkın olan kişinin başarıyla topluluğa kazandırılmasını sağlayacak, aday üye ile topluluk arası etkileşimin koşullarına dairdir. İlk koşul kişinin tam da bu temas döneminde yaşamında bir dönemeç noktasında bulunduğu algısına sahip oluşudur. Bu tipik olarak okul hayatının sonu ile eve dönüş, hastalıkla geçen bir dönemin sonunda iyileşme ve tekrar hayata karışma gibi deneyimlerden kaynaklanabileceği gibi başka bir şehre eğitim ya da iş için taşınma dönemleri de sık karşılaşılan örneklerdir. Dönemeç noktası olumsuz olarak deneyimlenen bir krizden kaynaklanabileceği gibi (işsiz kalma), sosyal bağların ve eski meşguliyetlerin gevşediği, arayış ve sorunların farkına varıldığı bir özgürleşim, bir fırsat dönemi (mezuniyet) olarak da deneyimlenebilir. Nitekim bu dönemlerde bireyin olağan yaşam akışı kesintiye uğrayacak, eski yükümlülük ve alışkanlıklar ortadan kalkmaktayken yeni meşguliyetler daha olanaklı ve arzulanabilir hale gelmeye başlayacaktır. Hemen bu aşamayı takiben kişinin söz konusu yeni dini cemaatten bir ya da birden fazla kişiyle duygusal bağ (cult affective bonds) kurabilmiş olması ikinci önemli koşuldur. Birçok araştırmada yeni dini mesaja muhatap olmak ile onu kabul etmek arasındaki geçişi olumlu, duygusal kişilerarası bir bağın sağladığı, değişim sürecinin sıklıkla önceden var olan dostluk ağlarını takip ettiği gözlemlenmiştir. Nihayet kişi grubun bakış açısını kabul etmekte zorlandığı koşullarda da söz konusu bağların gücü dolayısıyla kendisini onu ciddiyetle ele almak zorunda hissedecek ve kendi kişisel gerçeklik inşasının bir parçası kılmaya çaba gösterecektir. Ancak bu bağların çekim gücü her zaman üçüncü durumsal koşul, söz konusu bireyin cemaat dışı sosyal yaşama

entegrasyon düzeyi ile de bağıntılıdır. Cemaat dışı duygusal bağların (extra cult affective bonds) düzeyi, benzer mizaç ve dinsel arayışta olup, cemaat üyeleri ile duygusal bağlar kurmakta olan başkaları için katılım önünde frenleyici bir karşı güç oluşturabilmektedir. Bu haliyle bireyin toplumsal izolasyon düzeyi ile yeni kurulan bağların din değişimine aracılık etme kapasiteleri arasında doğrudan bir olumlu ilişki söz konusudur. Lofland Stark'ın çalışmalarında başarıyla yeni dine kazandırılan kişilere dair her örnekte, aday üye toplulukla yakın ilişkiler kurmakta oldukları dönem boyunca topluluk dışı yakın, mahrem ilişkilerden mahrum, din değişimine muhalefet edebilecek alternatif sosyal bağlardan serbest halde karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı yeni dini topluluklara katılanlar arasında; ikamet ettiği şehre yeni taşınmış, katılım öncesi yakın zamanda boşanmış yahut bekar, topluluk dışı herhangi bir ilişki ya da yakın arkadaşları bulunmayan sosyal olarak yalıtık ya da yalıtılmış bireylerin yüksek temsil yetileri sıklıkla gözlemlenmektedir (Lofland & Stark, 1980).

Lofland ve Stark'ın modeli birçok farklı çalışmada sınanmış, başka dini topluluklara geçişte kimi bulguları genel kabul görürken kimileri teyid edilememiştir. Özellikle tartışılan boyutlar din değişiminde kişilik ya da sosyal ağlardan hangisinin daha belirleyici olduğu, din değiştirme öncesi dini arayışın mevcut olup olmadığı ve yeni dini seçeneğe yönelimin duygusal içeriğidir (Snow & Phillips, 1980; Dawson, 2007). Aktivist yaklaşım olarak da adlandırılan modelde sosyal ağlar tali etmenler olarak değerlendirilir. Esas belirleyici olan din değiştirme adayının kişilik özellikleri, yaşamlarından çözüm bulma arayışlarında yeni dini toplulukları değerlendirdikleri sorun ya da krizlerin aciliyetidir. Aday sorunlarına dini bir perspektifle arayışa girer ve yeni dine karar kılar (Gooeren, 2007; Bromley, 2012).

Sosyal Ağ ya da Rasyonel Seçim yaklaşımı olarak adlandırılan modelde ise yatıklaştırıcı koşullar olarak adlandırılan ve dini arayışı yönlendiren kişisel özellikler ekseriyetle sonradan, din değiştirme sonrası benimsenen akılcılaştırmalar olarak ele alınır (Jindra, 2014; Stark & Finke, 2000). İkinci ve üçüncü koşullar; dinsel bakış açısı ve arayış durumu ise tam tersi doğrultuda değerlendirilir. Bu yaklaşımda din değişimine yönelik süreç çok büyük ölçüde, dinen kayıtsız, seküler bir geçmişte takiben ve esasen yeni dini topluluğun mesajını yayan din değiştirme faileri ile kurulan etkileşim ile harekete geçer. Bu yaklaşıma göre esasen belirleyici olan çevresel etmenlerdir. Nitekim özünde din değiştirme süreci kişinin yakınlarının dini görüşleriyle uyumlulaşma süreci olarak anlaşılır. Burada tayin edici olan kişinin mesajla muhatap olduğu dönemde, sosyal ilişki kalıplarının çözüldüğü bir dönemeç noktasında oluşu ve yeni dini topluluktan kişi ya da kişilerle yakın mahrem ilişkiler kurabilme kapasitedir. Bundan dolayı ekseri kişiyi sosyal atomlar haline getiren boşanma ve yeni bir şehre taşınma gibi tecrübelerin din değişimini öncelediğini çok büyük oranda din değiştirme örneğinde ise kişilerin yeni eşlerinin dinlerine geçtiklerini öne sürerler. Burada motif deneyim kişinin dini mesajdan önce dini topluluğa ya da topluluktan belirli kişilere yönelik duyduğu çekimdir. Bu ifadesini topluluğun bütününe ya da kimi üyelerine yönelik güçlü beğeni, özenme ve takdir duygularında bulur. Bu çekimin topluluğa katılım olarak din değiştirme ile sonuçlanmasının önündeki tek engel, topluluk dışı, bu sürece direniş gösterebilecek duygusal bağların mevcut olup olmadığıdır. Bundan dolayı yazarlar : "Ancak topluluk mensupları ile olan bağları üye olmayanlarla olan bağlarından daha güçlü olanlar" din değiştireceklerdir şeklinde yazarlar (Stark & Finke, 2000, s. 116).

Bu çalışmanın ele aldığı veri seti din değiştirme süreçlerine etkileri her iki modelde de tartışılan kritik değişkenleri içermektedir.

Aktivist ve Sosyal Ağ Kuramları

Aktivist model için kişisel mahrumiyet beyanı özellikle, dini bir perspektifle duyumsanan anlam ve amaçlılık arayışları sıklıkla karşımıza çıkar. Mahrumiyet, gerilim ya da stres duyguları çoğu kez bir Kriz tecrübesi ile tetiklenmiştir (D. 13). Ekseriyetle din değiştirmeden önce farklı dini alternatifleri

incelemiş aktif bir özne profili varsayılır (D.14). Din değiştiren öznenin arayış yolculuğu boyunca önceden varolan ilişkilerin yapılandığı Sosyal Ağ Etkisi zayıf ya da belirsizdir (D.15).

Sosyal Ağ Kuramcıları için ise tayin edici olan çevresel etmenlerdir ve bunlar teorik ifadelerini Dini ve Sosyal Sermayelerin zayıflığı ile aracı sosyal ağların gücünde bulurlar. Bunlardan ilki olan Dini Sermaye düzeyi için Demografik Bağlam değişkenlerinden ailede ve yetişkinlikte dini aidiyetin düşüklüğü yüksek orandan kayda geçirilmelidir (D. 8 ve 9). Dini sermaye Sosyal Ağ Kuramcıları'nca belirli bir dini kültürün gerekliliklerine hakimiyet ve yerleşik bağlılık olarak tanımlanır. Buna göre dini sermaye biri kültür diğeri duygusal iki boyuta sahiptir. Bir dine aktif katılım o geleneğe dair kültürel yetkinlik ve duygusal sadakat yaratır. Bu boyutlarıyla kişinin yetişme çağlarından itibaren biriktirmiş olduğu dini sermayesinin büyüklüğü, kişinin dini gereksinimlerinin arttığı dönemlerde alışıldık dini geleneği dışındaki seçeneklere yönelmesine engel teşkil edecektir. Bundan dolayı bir dini gelenek içerisinde yetiştirilmiş, dini yetkinliği güçlü kişilerin büyük çoğunluğu kendi dini gelenekleri ile uyumlu topluluk ya da cemaatlere ilgi gösterirler. Yeni Dini Hareketlere katılanların büyük çoğunluğu ise zaten yerleşik bir dini sermaye birikimine sahip olmadıklarından ötürü, tamamen yabancı oldukları da dahil, farklı dini seçenekleri deneyimlemeye daha fazla açıktırlar (Stark & Finke, 2000, s. 121-123). Sosyal ağ kuramının teorik çerçevesinden hareket edildiğinde, dini kültürü zayıf olanlar bir ailede yetişmiş ve yeni dini toplulukla tanışmazdan önce dinen kayıtsız, seküler bir yaşam sürdürdüklerini beyan edenlerin din değiştirenler arasında yüksek bir oran tutması şaşırtıcı olmayacaktır.

Diğer iki etmen için ise kişilerin sosyal yaşama entegrasyon düzeyi ile yeni toplulukla etkileşim biçimleri öne çıkmaktadır. Sosyal ağların yönlendirici gücü için öncelikle yeni dini topluluktan tebliğcilerce uyarılmazdan önce aday tarafından dini arayış ve ilgi sergilenip sergilenmediği dikkate alınacaktır. Eğer dini ilgi ve arayış duygusu yeni topluluktan kişiler tarafından yapılan tebliğ sonucu ortaya çıkmaktaysa din değiştiren Özne pasif (D.14) olarak değerlendirilir. Kişinin kendisine yeni dini tanıtan, topluluğa entegrasyonunda köprü vazifesi gören kişiyle önceden bir yakınlığı olup olmadığı bir diğer kritik değişkendir. Kişiye tebliğ yapıp toplantılarda kendisine eşlik eden bir yakını olmuş mudur? (D.15) Son olarak söz konusu ağ failinin yakınlık derecesi (D. 16) ağın yönlendirici gücü üzerine fikir verici son değişkendir. Sosyal Ağ Kuramcıları'na göre yüksek oranda örnekte bir ağ failinin aracılık ediyor oluşuna ilave olarak yine yüksek oranda örnekte evlilik ya da akrabalık ilişkileri gibi hali hazırda kurulu sosyal bağların topluluklara girişte köprü vazife görmesi bu yaklaşımı destekler yorumlanır (Stark & Finke, 2000, s. 119).

Sosyal Ağ Kuramcıları'na göre her toplumda nüfusun küçük bir kesimi Yeni Dini Hareketlere meylederken büyük çoğunluğun içerisinde yetiştikleri dini geleneklerde karar kılması esasen sosyal ilişkilerin dini tercihleri yapılandırıcı doğasından ileri gelir. Her birey yaşamı boyunca birikimsel olarak geliştirdiği, ihtiyaç halinde yönelebileceği, değer verdiği kişilerle örülü bir ilişki ağına sahiptir. Kuramcılar bu ilişkiler bütününe kişinin sosyal sermayesi adını verirler ve kişilerin dini tercihlerini bu sermayeye zarar vermemek adına çoğunlukla çevre aktörlerin tercihleri ile uyumlu yapılandırmaya özen gösterdiklerini belirtirler. Bununla birlikte sosyal ağları çözen, kişiyi yalıtılmış ve güçlü sosyal bağlardan özgür (ya da mahrum) kılan sosyal kriz durumlarında din değişiminin önünü kesebilecek sosyal sermaye birikimi ortadan kalktığı gibi yeni sosyal sermaye arayışları pekala farklı dini seçeneklerin deneyimlenmesine yol açabilir.

Böyle zamanlarda kişinin yeni topluluğa katılımı önünde karşı güç oluşturabilecek cemaat dışı bağlar olarak sosyal sermaye düzeyine dair medeni durum (D. 3) ve dönüm noktası deneyimlerinin mevcudiyeti (D. 12) önem kazanır. Örneklem içerisinden ekseri bekar ve yakın zamanda yakın sosyal bağlardan özgürleşip alışıldık ilişki kalıplarını yitirmiş, göç ya da boşanma benzeri dönüm noktası

deneyimleri tecrübe etmiş kişilerin yoğunlaşıyor olması Sosyal Ağ Kuramı'nın açıklayıcı gücünü doğrular.

Din değiştirme sosyolojisi yazınında yatkınlaştırıcı kişisel özellikler olarak ekseriyetle, yakın zamanlara kadar büyük ölçüde süreç modelinin varsayımları dolayımında formüle edilmiş dünya görüşü, çözüm arayışında olunan sorunlar, dinsel tutumlar gibi din değiştirecek aktörün dini yöneliminde bilinçli olarak anlam attığı motifler tartışılmıştır. Diğer yandan din psikolojisi yazınına baktığımızda kişilerin içerisinde yetiştikleri aile yapıları ve mutsuz çocukluk deneyimlerinin çoğu zaman din değiştiren bireyler tarafından yönlendirici birer dinamik olarak ifade edilmemiş olsalar dahi kritik yatkınlaştırıcı önkoşullar olarak incelendiği önemli sayıda çalışmadan bahsedilebilir (Beith, Hallahmi & Argyle, 1997; Murken & Namini, 2007). Bizim araştırmamızda kodladığımız değişkenler arasında çocukluk döneminde ebeveynlerle ilişkilere dair olumsuz deneyimlere dair olanlar da mevcuttur. (D.4, 5, 6) Bundan dolayı bu çalışmada din değişiminde etken, yatkınlaştırıcı bir önkoşul olarak içinde yetişilen aile tipleri ve ebeveyn ilişkilerine dair teorik modellere de yer vermek gereklidir.

Bağlanma Kuramı ve Aile Geçmişi

1960'lı yıllarda Yeni Dini Hareketlerin yaygınlaşması din psikolojisi alanında din değiştirmeye ilginin yeniden canlanmasına yol açmış bu dönemde yapılan çalışmalarda Yeni Dini Hareketlere katılanların kayda değer oranda bir kesiminin çocukluk çağı aile yaşantılarını olumsuz terimlerle ifade ettikleri özellikle babalar olmak üzere ebeveynleri ile olan ilişkileri kaynaklı travma ve yoksunluklardan sık söz açtıkları dikkati çekmiştir. Çoğu katılımcı babalarının yetişme çağlarında duygusal olarak kayıtsız, uzak ya da açıkça düşmanca tavırlarından bahsederken, kontrol gruplarıyla mukayese edildiğinde, ebeveynleri ile ilişkileri kaynaklı mutsuz çocukluk geçmişine sahip kişilerin din değiştiren kesimlerin arasında belirgin şekilde yüksek temsil edildiği gözlemlenmiştir. Buna ilave olarak özellikle baba yokluğuyla nitelenen Tek Ebeveynli Bekar Anne Ailelerinde yetişmiş kişilerin genel nüfusa oranla din değiştiren kişiler arasında yüksek temsiliyeti bir diğer bulgudur (Ullman, 1982, 89; Buchbinder, 97; Murken & Namini 2007).

Yetişme döneminde aile yaşantısına özgü bu durumu din değiştirme ile nedensel bir ilişki içerisinde tartışan teorik modeller Bağlanma Kuramları olarak adlandırılırlar (Kirkpatrick, 92, 99; Granqvist & Kirkpatrick, 2002). Bağlanma kuramcıları din değiştirme hadisesini, yetişme çağında ebeveynleri ile güvenli bir bağlanma ilişkisi kuramamış kişilerin, ebeveynleri ile olan bağlanma tecrübelerini canlandıran "bağlanma aktivasyonu" içeren deneyimler sonrası dini arayışa açık hale gelişleri ile açıklarlar. Bu deneyimler tipik olarak ölüm tehlikesi içeren hastalık, boşanma, yakınlardan ayrılma benzeri biçimlerde karşımıza çıkarken, süreç boyunca çoğunluk kişi kaygı ve stres duyguları yaşadıklarını beyan ederler (Granqvist, 2003). Birçok araştırmada dini değişimin çoğunlukla ergenlik sonrası ya da yetişkinliğe geçiş dönemlerinde gerçekleşiyor oluşu da esasen bu dönemlerin tipik bağlanma geçişi (transition) evreleri olduğundan ileri gelir (Granqvist, 2002).

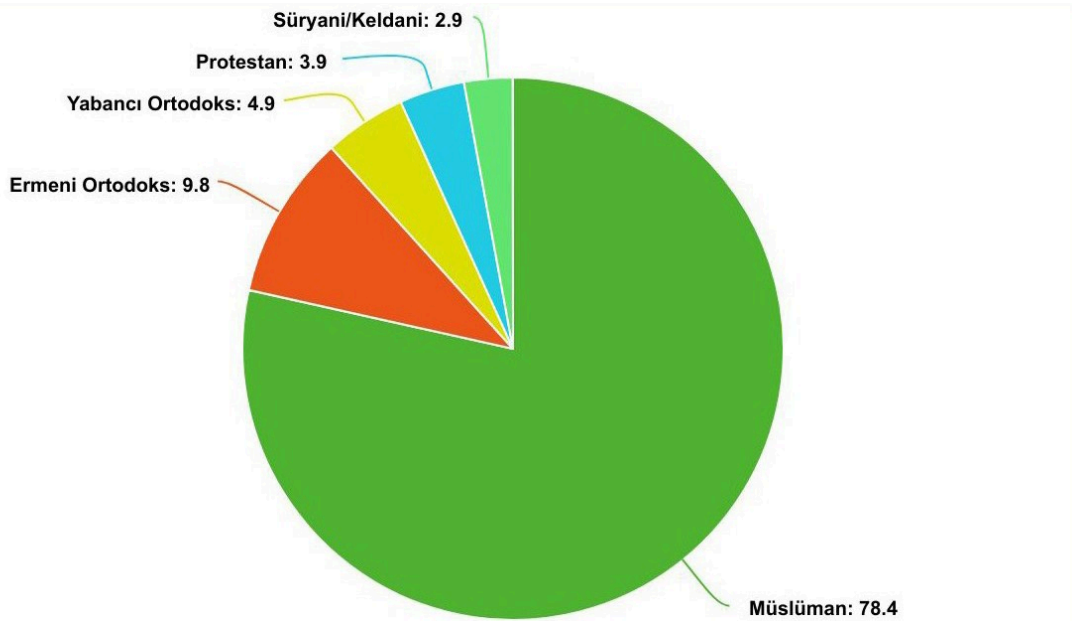
Bağlanma kuramcılarına göre ailede gözlemlenen dini tutumların başarıyla aktarılabilmesi için çocuk ve ebeveynleri arasında kurulan bağlanma tipinin niteliği belirleyicidir. Bağlanma tipolojisi ebeveynler ile çocuklar arasında kurulan bağlanma ilişkisini aile içerisinde çocuğun, temel ihtiyaçlarının (fiziksel ya da duygusal) ebeveynleri tarafından istikrarlı olarak karşılanacağına dair inancı doğrultusunda Güvenli ve Güvensiz Bağlanma olarak iki biçimde sınıflandırır. Güvensiz Bağlanma ise iki alt tipte, bakım verenin çocuğa dair tutumlarının tutarsız deneyimlendiği Kaygılı/İkircikli ya da uzak, soğuk ve ilgisiz bir ebeveyn imgesine yol açan Kaçınan Bağlanma tiplerinde tartışılır. Buna göre çocuklukta ebeveynleri ile Güvenli Bağlanma ilişkileri kurabilmiş kişiler yetişkinlikte önemli ölçüde ebeveynlerinin dinsel görüş ve tutumlarını devam ettirmeye yatkınlardır. Diğer yandan güvensiz bağlanma özellikle de Kaçınan Bağlanma örüntüleri içeren aile geçmişi olanlar

yetişkinlikte din değiştirmeye daha açık oldukları gibi bu değişim bizim değişkenlerimiz içerisinde özellikle dönemeç noktası (D.12) deneyimleri içerisinde bir araya getirilmiş, bağlanma aktivasyonu deneyimlerinin içerdiği stres ile başa çıkma stratejisinin bir parçası olarak yorumlanır (Granqvist, 2020, s. 154-168). Bu açıdan din değiştiren kişinin cinsiyetinin bir fark yaratmadığı konusunda genel bir uzlaşma mevcuttur. Ancak literatürde ebeveynlerden hangisi ile bağlanma problemlerinin daha belirleyici olduğu konusunda farklı sonuçlarla karşılaşılır. Kimi ölçümlerde her iki ebeveynle de yakın düzeylerde bağlanma problemleri tespit edilir (Granqvist & Hagekull, 1999; Granqvist, 2002; Granqvist, 2003; Granqvist & Kirkpatrick, 2004). Başka diğer çalışmalarda ise özellikle babalar ile olan bağlanma problemleri ve yetişme çağına ailede baba yokluğu belirgin şekilde yüksek gözlemlenmiştir (Ullman, 82, 88; Köse, 1996; Buxent & Saroglou, 2007; Namini-Murken, 2008; Halama & Gasparikova, 2013).

Araştırmamızda Bağlanma Kuramları'nın varsayımlarının sınanmasına yönelik, yetişme çağı bağlanma problemlerinin yaygınlığı (D.4) örneklem düzeyinde, tek ebeveynli ailede yetişme oranının (D.7) anlamlılığı ise Türkiye geneliyle mukayeseli olarak ölçümlenmiştir. Bağlanma Kuramcılarının farklı sonuçlara ulaştıkları, "Ebeveynlerden hangisi ile bağlanma problemi belirleyicidir?" sorusuna yanıt olarak Aile İçi Gerilim Öznesi (D.6) değişkeni ölçümlenmiştir. Kuramcılarının güvensiz bağlanma geçmişli kişiler özelinde tayin edici gördükleri bağlanma aktivasyon deneyimlerinin etkisi ise Dönemeç Noktası (D.12) ve Kriz (D.13) değişkenleri ile Aile İçi Gerilim değişkenleri (D. 4, 5, 6) arası bağlantıların anlamlılığının ölçülmesi yoluyla sınanmıştır.

BULGULAR

Örneklemimiz itibarıyla Türkiye'de Protestan Hristiyan kilise mensuplarının % 78'i (80/102) Müslüman ailelerde doğmuş ve hayatlarının belirli bir döneminde Hristiyan olmuş kişilerden oluşmaktadır. Bu grubu takiben Ortodoks Hristiyan ailelerde yetişmiş ancak yaşamlarının bir döneminde yaşadıkları dinsel tecrübe ile Protestan kiliselere dahil olmuş kişilerin oranı % 18'dir (18/102). Bu grup içerisinde en kalabalık topluluk Ermeni kökenli yurttaşlardır (10/18). Bu grubu sırasıyla yine Ortodoks kökenli eski Doğu Bloku Ülkelerinden Türkiye'ye yerleşmiş kişiler (5/18) ve Süryani/Keldani kökenli yurttaşlar (3/18) takip eder. Protestan ebeveynlerini takiben çocuk yaşta vaftiz olmuş katılımcılar ise 4 kişidir.

Şekil 1. Aile dini kökenleri

Demografik Profil Değişkenleri

Araştırmanın odak noktasını oluşturan Protestan mezhepleri üzerinden Hristiyan dinine geçmiş, Müslüman kökenli Türkiye’de yerleşik kişilere dair demografik veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo.1 Birinci araştırma sorusuna dair değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri

Değişken	Değer	Toplam içindeki oranı	Gözlem sayısı
Cinsiyet	Erkek	% 69	55
	Kadın	% 31	25
Din Değişirme Yaş Grupları	Ergen (13-17)	% 6	5
	Genç (18-25)	% 33	26
	Genç Yetişkin (26-35)	% 38	30
	Orta Yaş (36-55)	% 21	17
	Yaşlı (56 ve üstü)	% 2	2
Köken Mezhep	Sünni	% 66	53
	Alevi	% 34	27
Gelir Düzeyi	Yoksul	% 64	51
	Orta	% 32	26
	Varsıl	% 4	3
Medeni Durum	Bekar	% 64	51
	Evli	% 36	29
Aile Dindarlık	Kayıtsız	% 71	57
	Dindar	% 29	23
Kişisel Dindarlık	Kayıtsız	% 89	71
	Dindar	% 11	9
Aile İçi Gerilim Beyanı	Var	% 55	44
	Yok	% 45	36
Toplam gözlem sayısı: 80			

Tablo.2 Din değiştirme yaşına dair tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Ortalama	Aralık	Gözlem sayısı
Din Değişirme (Genel)	29.88	15-60	80
Din Değişirme (Erkek)	30.65	16-60	55
Din Değişirme (Kadın)	28.20	15-48	25

Görüldüğü üzere aile yaşantısı kaynaklı gerilimlerden ötürü mutsuz bir çocukluk anlatısı ifade edenler örneklemimiz içerisinde çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu topluluk için “Söz konusu gerilim ve yoksunluk kaynağı olaylar ne şekilde ifade edilmiştir?” ve “Bu gerilimlerin kaynaklandığı ebeveyn hangisidir?” sorularından hareketle iki alt değişken tanımlanmıştır.

Tablo.3 Aile içi gerilim ifadeleri ve olumsuz deneyim öznesi tanımlayıcı istatistikleri

Değişken	Değer	Toplam içindeki oranı	Gözlem sayısı
Aile Gerilim İfadeleri	Baba Hakkında Olumsuz İfadeler (Sevgi, İlgi Yoksunluğu)	% 39	17
	Babadan Ayrılık Anlatısı (Boşanma, Aileyi Terk ya da Hapis Sonucu)	% 25	11
	Baba Ölümü	% 14	6
	Her İki Ebeveyn Kaynaklı Problemler (Huzursuzluk, İlgisizlik)	% 18	8
	Anne Hakkında Olumsuz İfadeler (Sevgi, İlgi Yoksunluğu)	% 2	1
	Anne Ölümü	% 2	1
Olumsuz Deneyim Öznesi	Salt Baba	% 77	34
	Her iki Ebeveyn	% 18	8
	Salt Anne	% 5	2
Toplam gözlem sayısı: 44			

Değişkenlerin Türkiye Geneliyle Mukayesesi

Araştırmanın demografik profile dair ikinci sorusu bu topluluğun oluşum dinamik ve koşullarını çözümlenmekte faydalı olabilecek olan onun Türkiye toplumunun genelinden farklılaşma düzeyi üzerinedir. Yukarıda özetlenen Türk Protestanlara dair demografik verilerden gelir durumu kategorisinin (genel bir fikir veriyor olmakla birlikte) Türkiye ortalaması ile doğrudan bir mukayeseye olanak vermeyen değişkenler içermesi nedeniyle bu çalışma için ölçümlenmesi mümkün görünmemiştir. Yine yetişme çağına duyumsanan aile içi problem deneyimlenme sıklığına dair bir mukayesede kullanılabilecek ülke genelinde bir ölçüme ulaşamamıştır. Türkiye ortalaması ile kıyaslanması mümkün veya kısmen mümkün değişkenler Tablo 4’te belirtilmiştir. Tek-örneklem t-testi ile incelendiğinde örneklem, aşağıdaki değişkenler bağlamında Türkiye genelinden anlamlı bir düzeyde farklılaşmaktadır ($P < .001$). Din değişiminin farklı yıl ve dönemlere göre nasıl farklılaştığı ayrıştırılamasa da (diğer bir tabirle, yaş hariç zamanı kontrol eden değişkenler olmasa da) örneklemdeki değişken değerleri Türkiye’nin farklı yıllardaki ortalamalarına oldukça uzaktır ve farklı yılların verileri ile karşılaştırıldığında aradaki fark hâlâ anlamlıdır. Örneğin, örneklemdeki tek ebeveynli aile oranı o kadar yüksektir ki Türkiye geneli oranı farklı yıllardan hesaplırsa dahi bunlardan farklılaşmaktadır. 2016 yılında Türkiye geneli için toplanan bu değişkende yıl olarak geriye gidildikçe tek ebeveynli aile oranı düşmektedir. Dolayısıyla, % 6,91 oranıyla zaten anlamlı düzeyde farklılaşan örneklemdeki % 23’lük tek ebeveynli aile tipi oranı, geçmiş yıllara ait daha düşük oranlarla da anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

Tablo 4. Bazı demografik değişkenlerin örneklem ve Türkiye genelindeki değerleri¹

	Örneklem	Türkiye Geneli
Cinsiyet	% 69 Erkek; % 31 Kadın	% 50,1 Erkek; % 49,9 Kadın
Medeni Durum	% 64 Bekar; % 36 Evli ²	% 35,13 Bekar; % 64,87 Evli
Köken Mezhep	% 66 Sünni; % 34 Alevi	% 95,68 Sünni; % 4,15 Alevi
Aile Tipi	% 77 Çift; % 23 Tek Ebeveyn	% 93,1 Çift; % 6,91 Tek Ebeveyn
Dinsellik	%89 Kayıtsız; % 11 Dindar	% 18,42 Kayıtsız; % 81,58 Dindar

Süreç ve Deneyim Değişkenleri

Bu aşamaya dair değişkenler kişilerin din değiştirme kararı verdikleri dönemi anlatmaları istendiğinde başlarından geçen olay ve deneyimlere dair anlatılarının sınıflandırılması yoluyla elde edilmiştir. Katılımcılar, yeni dini hareketle tanışma ile başlayıp nihayet ona katılımı sonuçlanacak din değiştirme süreçlerine dair konuştuklarında yakın çevreleri ile ilişkileri ile yaşamlarındaki önemli olay ve deneyimlere dair aşağıdaki kategoriler içerisinde sınıflandırdığımız bir dizi koşuldan sıklıkla bahsederler.

Tablo.5 Üçüncü araştırma sorusuna dair değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri

Değişken	Değer	Toplam içindeki oranı	Gözlem sayısı	Toplam gözlem sayısı
Dönemeç Noktası	Var	% 68	54	80
	Yok	% 32	26	
Dönemeç Noktası Tipi	Göç / Hane Değişikliği	% 59	32	54
	Boşanma	% 18	10	
	İşten Çıkma / Değişirme	% 7	4	
	Askerlik Sırasında / Sonrası	% 6	3	
	Mezuniyet Sonrası	% 4	2	
	Diğer (Hapis, Emeklilik, Hamilelik)	% 6	3	
Kriz Deneyimi	Var	% 55	44	80
	Yok	% 45	36	
Kriz Deneyimi Tipi	Sağlık	% 74	32	44
	Çevresel	% 26	12	

¹ Türkiye geneline dair veride cinsiyet için Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (TÜİK, 2023), medeni durum için TÜİK'in nüfus ve demografi (TÜİK, 2022), köken mezhep ve dinsellik için *Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık* (Nişancı, 2023) ve aile tipi için *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2016* (Esen, 2019) istatistiklerinden faydalanılmıştır. Medeni durum konusunda iki grubun karşılaştırılabilir olması için TÜİK verisindeki "eşi öldü" grubu hesaplama dışı bırakılmış ve "hiç evlenmedi" ile "boşandı" grupları birleştirilerek "bekar" grubu altında toplanmıştır. Aile Tipi için kategorilerin karşılaştırılabilir olması amacıyla ilgili TÜİK verisindeki diğer kategoriler dışarıda tutularak oranlar yeniden hesaplanmıştır. Dinsellik için *Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık* raporundaki "Hiç dindar değilim" ve "dindar değilim" kategorileri kayıtsız, "dindarım" ve "çok dindarım" kategorileri dindar olarak kodlanmış, "Ne dindarım ne değilim" kategorisi karşılaştırılabilirlik için çıkarılmış ve oran dağılımı tekrar hesaplanmıştır.

² Örneklem 15-60 yaş arası oluşu bu oranda etkilidir.

Deneyim Dağılımı	Salt Kriz	% 14	11	80
	Çift Deneyim	% 41	33	
	Salt Dönemeç Noktası	% 26	21	
	Hiçbiri	% 19	15	
Dini Arayış	Var/Aktif	% 30	24	80
	Yok/Pasif	% 70	56	
Sosyal Ağ Aracılığı	Var/Tanış	% 58	42	73
	Yok/Anonim	% 42	31	
Sosyal Ağ Failleri	Arkadaş	% 38	16	42
	Eş	% 28	12	
	Ağabey	% 17	7	
	Diğer Akrabalar (Kuzen, Dayı, Yenge, Çocuk)	% 17	7	

Dönemeç noktası tipleri arasında ağırlığı oluşturan Göç/Hane Değişikliği çoğunluk örnekte yeni bir şehre taşınma biçiminde karşımıza çıkmaktadır (23/32). Ekseri eğitim ya da iş için sınırlı süre ile yerleştikleri yurtdışı ülkelerde din değiştirenler (7/32) ile ilk defa ailelerinden ayrı bir eve çıkmış olan gençler (2/32) bu tipe dair diğer örneklerdir.

Örnekleminizde içerisinde ağırlıklı bir yer tutan sağlık krizleri arasında; depresyon ve bağımlılıklarla (alkol, uyuşturucu, kumar) mücadele içeren kişisel psikolojik rahatsızlıklar önemli oranda yer tutmaktadır (23/32). Daha az oranda sağlık problemi ise görüşmecinin şifa bulmak için arayışta olduğu çocuk ya da eşlerine dair kronik rahatsızlıklar üzerinedir (9/32). Çevresel krizler ise kişinin yakın çevresiyle olan ilişkileri itibarıyla mutsuzluk ve kaygı kaynağı olarak olumsuz psikolojik sonuçlar doğuran olaylara dairdir. Bu tipte ağırlık; iflas, suç geçmişi dolayısıyla hayati tehlike, ağır yoksulluk içeren yaşam koşulları ve istismarcı eşlerle olan problemler olarak karşımıza çıkar (12/44).

Değişkenler Arasında Bağlantılara Dair Ölçümler

Demografik ve deneysel değişkenlerimiz arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığı Pearson korelasyon katsayıları kullanılarak iki kuyruklu test ile ölçülmüştür. Tablo 6'da mezhep ile ilgili anlamlı ilişkide değişkenler, Tablo 7'de aile içi gerilim değişkenleri Tablo 8'de ise Tek Ebeveynli Aile ile dönüm noktası değişkenleri arasındaki anlamlı ilişkilere yer verilmiştir. Tablolara dair yorumlar değerlendirme bölümünde yapılacaktır.

Tablo.6 Sünniliğe kıyasla Aleviliğin bazı değişkenler ile korelasyonları

Gelir Düzeyi	-0.23*
Aile Dindarlığı	-0.4**
Kriz Deneyimi	-0.22*
Sosyal Ağ Faili – Ağabey	0.25*
Toplam gözlem sayısı=80	

Not: * $P < .05$ ** $P < .001$

Tablo. 7 Aile içi gerilim değişkenleri ve dönüm noktası değişkenleri arasındaki anlamlı ilişkiler

Baba Kaynaklı Gerilim İfadeleri ve Dönüm Noktası (Göç)	0.26*
Her İki Ebeveyn Kaynaklı Gerilim İfadeleri ve Dönüm Noktası (Mezuniyet)	0.23*
Toplam gözlem sayısı=80	

Not: * $P < .05$ **Tablo. 8 Tek ebeveynli aile ve göç arası korelasyon**

	Göç
Tek Ebeveynli Aile	0.25*
Toplam gözlem sayısı:	80

Not: * $P < .05$

DEğERLENDİRME

Araştırma Sorusu I

Demografik Profil ve Ortak Temalar

Türkiye Protestan cemaatleri ağrılıkla erkek üyelerden oluşmaktadır (%69). Mensupların köken mezhepleri ağrılıkla Sünni (%66) olmakla beraber Alevi ailelerde yetişmiş kişiler dikkat çekici bir oranda (%34) gözlemlenir. Gelir düzeyi itibariyle ise en kalabalık grup yoksullardır (% 64). Geriye kalan % 36'lık grubun ise ya yüksek eğitim gerektiren ve varlıklı yaşam koşullarına işaret eden kişilerden (%4) ya da zanaat ve ticaret benzeri ırac ya da işiş istihdam edebildikleri serbest işkollarında küçük ölçekli işverenler oldukları tespit edilmiştir (Tablo 1). Bu anlamda Türk Protestanlar arasında gelir düzeyi olarak belirli bir kesimin tayin edici, cemaatlerin sınıfsal kompozisyonunu belirleyen bir ağrılığı olmadığı söylenebilir.

Mensupların din değiştirdikleri dönem özelliklerine bakıldığında ise yeni dini cemaatleri ile tanışmazdan öncesine kadar dinen ilgisiz, seküler bir yaşam sürdürüyor olmaları en yüksek ortak motiftir (%89) Türk Protestan Hristiyanların çok küçük bir kesimi (%11) Hristiyan olmadan önce dindar bir yaşam sürdürmüşler, yine sadece % 29'u dindar bir ailede yetiştiklerini beyan etmişlerdir (Tablo 1). Kiliselerin sosyal profilinin oluşumunda etkili bir başka ortak motif yaş gruplarında karşımıza çıkar. Türkiye'de Protestan Hristiyanlığa geçiş büyük ölçüde ergenlik sonrası, orta yaş öncesi (13/36 yaş) yaşam diliminde gerçekleşmektedir. Nitekim katılımcıların % 77'si bu dönemde Hristiyan olurken çarpıcı biçimde, Genç Yetişkinlik olarak adlandırılan; ergenlik sonrası gençlik döneminin yetişkinliğe evrildiği 25-35 yaş arası dönem en yüksek din değiştirme dönemi olarak tespit edilmiştir (%38). Bütün örneklem içerisinde, erkeklerde 16-60 yaş arasına dağılan din değiştirme yaş dönemleri, kadın katılımcılarda 15-48 olarak gerçekleşmiş, yaşlılık döneminde din değiştiren kadın katılımcıyı rastlanmamıştır (Tablo 2). Cemaatlerin üye kazandıkları yaş gruplarının kompozisyonu göz önüne alındığında örneklemimiz itibariyle din değiştirme önemli ölçüde bir yetişkinliğe geçiş fenomeni olarak görünmektedir.

Din değiştirmezden önceki yaşam koşulları ile ilgili cemaatin geneline teşmil edilebilecek son iki özellik medeni durum ve çocukluk öykülerinde karşımıza çıkar. Katılımcıların %69'u din değiştirme

kararını bekarken vermişlerdir. Bu anlamda eşleri takiben ya da onların hilafına kiliselere katılımın daha ender karşımıza çıktığı (%31) söylenebilir (Tablo 1). Örneklemimiz içerisindeki katılımcıların anlamlı bir çoğunluğu (%55) din değiştirme öykülerine ebeveynleri ile ilişkileri kaynaklı mutsuz çocukluk deneyimlerini aktararak başlarlar. Sorunların kaynaklandığı ebeveyn çoğunluk tek başlarına babalardır (% 71) ve ifadesini en fazla babalarla ilişkide sevgi ya da ilgi yoksunluğu beyanlarından bulur (%39). Bunu takiben, babalardan ebeveynlerin boşanması ya da aileyi terki sonucu ayrılık (%25) ya da çocuk yaşta baba vefatı (%14) gibi travmatik deneyimler mutsuz çocukluk öykülerinin diğer ortak motifleridir (Tablo 3).

Araştırma Sorusu II

Türkiye Geneliyle Mukayese

Yukarıda ölçümlenen demografik verilerin Türkiye geneliyle ne ölçüde farklılaştığı, başka şekilde sorulursa Protestan Hristiyanlığa geçişin özellikle hangi toplum kesimleri için daha yaygın bir fenomen olduğunun tespiti, aynı zamanda din değiştirme süreçlerine etki edebilecek etmenleri de tartışabilmemize olanak verecektir. Bu ölçümlerin araştırma metodolojisi bağlamında yorumu teorik tartışma bölümünde yapılacaktır.

İlkin örneklemimiz bağlamında Türk Protestanlar arasında genel nüfusla mukayese edildiğinde erkeklerin (%50 - %69) daha fazla temsil edildiği söylenebilir. Genel nüfusa dair araştırmalarda %4.5 olarak ölçümlenen Alevi kökenli katılımcıların bizim örneklemimiz özelinde %34'lük temsili ise çarpıcı iki farklılaşma düzeyinden birini bize vermektedir. Yetişme çağına ebeveynlerle ilişkileri genel nüfusla mukayese edebileceğimiz bir araştırmanın mevcut olmayışından ötürü, ebeveynlerle ilişkiler kaynaklı mutsuz çocukluk deneyimleri değişkeni sadece baba ölümü ya da aileyi terki sonucu tek ebeveyn ailesinde büyüme değişkeni ile mukayese edilebilmiştir. Baba yokluğu sonucu tek ebeveynli ailede yetişme deneyiminin genel nüfusta azami %6.91 olarak ölçümlenirken örneklemimiz içerisinde asgari %23 olarak temsil edilişi, bize yetişme çağına baba ile ilişki kaynaklı aile içi problem deneyiminin yetişkinlikte din değiştirme kararına kişiyi açık kılan etmenlerden biri olduğunu düşündürmektedir.

Son olarak örneklemin genel nüfusu temsilinde en çarpıcı farklılaşma din değişimi öncesi dindarlık düzeyinde karşımıza çıkmaktadır. Türk Protestanlar, Hristiyanlıkla tanışmazdan önce, içerisinde yetiştikleri dini geleneklerine mesafeli tutumları (%89) itibariyle kendisini ağırlıklı dindar olarak tanımlayan (%82) Türkiye toplumuyla çarpıcı bir tezat demografik profil oluştururlar. Bu ölçüde olmasa da katılımcıların sadece %29'unun dindar bir ailede yetiştiklerini beyan etmiş olduklarını bu bağlamda tekrar hatırlamak faydalı olacaktır (Tablo 4).

Araştırma Sorusu III

Süreç ve Deneyim

Görüldüğü üzere örneklemimiz içerisindeki dikkat çekici oranda yüksek sayıda katılımcı tarafından din değiştirme süreçlerinin kısa zaman öncesinde gerçekleşmiş; sosyal ilişki ve etkileşim kalıplarında çözülme ve yeniden yapılanma ihtiva eden dönemeç noktası deneyimleri beyan edilmiştir (%68). Sürece eşlik eden, yeni dinle tanışıldığı dönemki koşulların tarif edilmesi istendiğinde en sık zikredilen Dönemeç Noktası deneyimleri ağırlıklı olarak Göç tipi altında karşımıza çıkar (%59). Ekseriyetle bir şehirden başka bir şehre yerleşme biçiminde karşımıza çıkan bu tip altında, yurtdışına göç ve aileden ayrı ilk eve geçiş dönemleri de sayılabilir. Dönemeç noktası deneyimleri arasında ikinci yaygın kalıp boşanmadır (%18). İş değişikliği ya da işten çıkarılma sonrası süreçler (%7) ile askerlik esnası ya da sonrası süreçler (%6) sürece eşlik eden diğer deneyim kalıplarına işaret eder. Lise ya da yüksek okul mezuniyeti (%4) hapis ya da emeklilik (%6) gibi alışıldık gündelik rutinlerin ortadan

kalkıp, sosyal bağların çözüldüğü diğer deneyim tipleri de yukarıdakiler kadar olmasa da örneklemimiz içerisinde temsil edilirler.

Dönemeç noktası ölçüsünde yüksek olmasa da çoğunluk katılımcı, din değiştirme süreci esnasında yakın zamanda gerçekleşmiş olay ya da durumlar nedeniyle duyumsadıkları sıkıntılı ruh hali ve psikolojik problemlerden bahsetmişlerdir (%55). Bunlar ağırlıklı Sağlık (kişisel ya da yakınların sağlık problemlerine dair) problemleri kaynaklı olmakla birlikte (%74); iflas, fakru zaruret, suç geçmişi ya da istismarcı aile bireyleri kaynaklı Çevresel problemler (%26) olarak da karşımıza sıklıkla çıkmaktadır (Tablo 5). Görüşmecilerce süreç içerisinde (sağlık ya da çevre kaynaklı) bu problemlerin çözümü ya da etkilerinin hafifletilmesi yeni dinin sahilliğine yorulmuş, bu krizler için verilen cemaat desteği din değiştirme sürecinin başarıyla sonuçlanmasında etkili yorumlanmıştır.

Dönemeç noktası ve Kriz deneyimlerinden en az birinin mevcut bulunduğu anlatılar örneklemimiz içerisinde ağırlıklı bir yer tutar (%81). Ancak deneyimlerin örneklem içerisindeki dağılımlarına baktığımızda çoğunluk katılımcının esasen anlatılarında bu iki deneyim kümesini (Çift deneyim) birlikte deneyimlemiş olduğu görülür (%41). Bu grubu takiben hiçbir kriz tecrübesi beyan etmeksizin salt dönemeç noktası deneyimi yaşamış olanlar (%26) ile ne kriz ne de dönemeç noktası deneyimlerine sahip olmayanlar gelir (%19). Örneklemimiz içerisinde en az rastlanılan deneyim kalıbı ise dönemeç noktası deneyimi ile kesişmeksizin tecrübe edilmiş kriz durumlarıdır (%14) (Tablo 5).

Dönemeç noktası ile Kriz değişkenleri arasındaki etkileşimde sık görülen bir kalıp, Göç değişkeni ile psikolojik ya da fiziksel rahatsızlıkların kaynaklık ettiği Sağlık Problemleri arasındaki kesişimdir. Fikir verici olması itibarı ile sık karşılaşılan örnekler şu şekilde sıralanabilir: Yeni taşınan bir şehirde yaşanan (kişisel ya da bir aile yakınına dair) şifa bulmakta zorlanılan sağlık problemleri. Boşanma sonrası yaşanan psikolojik problemler. Ağır psikolojik rahatsızlıklar sonucu olarak yaşanan boşanma, ve / ya da işten çıkarılma. Askerlik, hapis gibi sosyal tecrit içeren koşullarda tecrübe edilen ölüm tehlikesi. Evlenip taşınan yabancı bir ülke (ya da şehirde) eşlerden görülen istismar ve şiddet içeren aile içi problemler. Ailesi tarafından terk edildikten sonra iflas ya da suç geçmişi dolayısıyla öldürülme korkusu. Eğitim amaçlı aileden ayrı bir şehirde yaşarken aile fertlerinden birinin kaybı ya da ebeveynlerin boşanma haberinin alınması üzerine girilen depresyon.

Din değiştirmezden önce farklı dini seçeneklerin değerlendirildiği aktif bir dini arayış sürecinin mevcut olup olmadığını ölçümleyen dini arayış değişkenine baktığımızda, Türk Protestanların din değiştirme süreçlerinin büyük ölçüde dini bir arayışla değil, anonim ya da önceden tanışıklık olan kişilerin yeni dini tebliğ ve telkinleri ile harekete geçtiğini görürüz (%70). Bu anlamda örneklemin sadece %30'u, herhangi bir tebliğe maruz kalmazdan önce aktif bir dini arayıştan hareketle Hristiyanlık üzerinde düşünüm geliştirmeye başladığını ifade etmektedir. Sosyal Ağ koşullarının mevcudiyeti ise bize yeni dini tebliğ eden kişiyle din değiştirecek öznenin daha önceden bir tanışıklığı olup olmadığını gösterir. Buna göre anlamlı bir çoğunluk (%58) yeni dini topluluk ile yakınları üzerinden bağ kurmuşlar, bu yakınlar onlar için ibadete katılım ve kiliselere entegrasyon doğrultusunda köprü vazifesi görmüşlerdir. Bu grup içerisinde en kalabalık topluluk iş ya da okul arkadaşlarıdır (%38). Bu grubu takiben eşler (%28), ağabeyler (%17) ve kuzen, dayı, yenge gibi diğer akrabalar (%17) gelir. Başka bir tasnifle, ülkemizde sosyal ağın din değişimine köprü vazifesi gördüğü, kişilerin yakınlarının dini tebliğ ve telkinleri ile din değiştirdiği örneklerin çoğunda evlilik (eş) ve akrabalık bağlarının (Ağabey, Kuzen, Dayı, Yenge) etkili olduğu (%62) söylenebilir (Tablo 5).

Araştırma Sorusu IV:

Teorik Tartışma

Araştırmanın son amacı yukarıda derlenen din değiştirme sürecine dair olay ve deneyimlerin, yaygın demografik özelliklerin din değiştirme literatüründe ele alınış biçimi üzerinedir. Türkiye

geneliyle farklılaşan demografik özelliklerine ilave olarak yukarıda ölçümlendiğimiz deneyim kalıplarının mevcudiyetleri din değiştirme kararı ile ilişki olarak nasıl anlaşılabilir? Bu sorunun yanıtı değişkenlerimizin sınanmalarına olanak sunduğu Aktivist ve Sosyal Ağ Modellerine ilave olarak, katılımcıların din değiştirme öykülerinde yaygın bir ortak motif olan aile içi problemlere hitap eden Bağlanma Kuramları'nın teorik çerçeveleri bağlamında verilebilir.

Aktivist Model

Teorik tartışma bölümünde özetlenen çerçeve bağlamında yorumlandığında Aktivist model örneklemimiz özelinde mevcut araştırma bulguları ile pek az desteklenmektedir. Bu model için kritik etmenler dini bir perspektifle duyumsanan anlam ve amaçlılık arayışları kriz tecrübesinden bağımsız olarak hemen hiçbir örnekte beyan edilmemiştir. Nitekim katılımcılar din değiştirmezden önce dini tutumlarının konuşulduğu örneklerin önemli bir çoğunluğunda (%71 D.7) dinen kayıtsız, seküler ailelerde yetiştiklerini söylemekte ciddi ağırlıkta bir kesim (%89 D.8) ise söz konusu dini toplulukla tanıştıkları dönemde dinen yansız seküler bir yaşam tarzı sürmekte olduklarını beyan etmektedirler (Tablo 1). Bundan dolayı, özellikle din değiştiren öznenin faillik düzeyi hakkında bize doğrudan fikir verecek olan "Dini Arayış" değişkeninde önemli oranda bir çoğunluk (%70 D. 13) kendilerine yeni din tebliğ edilmezden önce herhangi bir dini arayışa sahip olmadıklarını (eğer sonradan yaptılarsa) tebliğ öncesi farklı dini seçenekleri inceleme gereğini duymamış olduklarını beyan etmişlerdir (Tablo 5). Aktivist model, dinen ilgili aktif bir fail düşüncesinden hareketle dini değişimi yönlendirmede sosyal etkileşimin (baskı ya da yönlendirme olarak) katkısını asgaride görür. Bundan dolayı özellikle değişime köprü vazifesi görecektir sosyal ağların ve bu ağlar dolayımında telkinde bulunan yakınların yaygın mevcudiyetleri modeli tartışmalı kılmaktadır. Örneklemimiz içerisinde çoğunluk katılımcı yeni dini topluluğun mevcudiyetinden bir yakınları üzerinden haberdar olduklarını, toplulukla tanışma ve ibadete katılmalarına bu yakınlarının aracılık ettiğini beyan etmişlerdir (% 58 D.14). Bu grup içerisinde ağırlık eş ve ağabey, kuzen, dayı, yenge gibi akrabalarından oluşmakta (%62 D.15) iş ve okul arkadaşları bu grubu takip etmektedir (% 38 D. 15) (Tablo 5).

Sosyal Ağ Kuramları

Araştırmamız; Sosyal Ağ Kuramları'nı, din değiştirmeyle nedensel bir ilişki içerisinde varsaydığı değişkenlere dair kuvvetli bulguları itibariyle daha fazla desteklemektedir. Nitekim kişisel mizacın hilafına sosyal ağların tayin edici etkisine işaret eden önemli değişkenler olarak sonuçlarını yukarıda tartıştığımız, Dini Arayış (D.13), Sosyal Ağ mevcudiyeti (D.14) ve Sosyal Ağ failinin yakınlık düzeyi (D.15) üzerine ölçümler sosyal ağ kuramlarının öngörülerini doğrular gözükmektedir.

Sosyal Ağ Kuramları için yeni dini topluluğun çekim gücü aynı zamanda kişinin ayrıca dahil olduğu, ona katılım önünde muhalefet edebilecek alternatif ağların karşıt gücü ile ters orantılıdır. Bundan dolayı tebliğ üzerinden yakınlık kurulmakta olan kişiler arasından başarıyla yeni dine kazandırılabilenler ekseriyetle bekar ya da yakın zaman önce yakın, mahrem ilişkilerden mahrum kalmış, sosyal yaşamdan yalıtılmışlık sonucu veren göç ya da boşanma benzeri dönemeç noktası deneyimleri yaşamış olanlar arasından çıkar. Araştırmamız katılımcılarının din değişimine giden sürecin kısa süre öncesinde bir dönemeç noktası deneyimi yaşamış olmaları; ağırlıklı olarak yeni taşındıkları bir şehir ya da ülkede, kayda değer oranda boşanma, çalıştığı işten ayrılma, emeklilik ya da hapis gibi yakın mahrem bağların çözüldüğü ve gündelik yaşamın kişisel etkileşim rutinlerinin sona erdiği dönemlerin başlarında din değişimine giden sürecin harekete geçmesi (%68 D.11) bu varsayımı desteklemektedir (Tablo 5).

Dini sermayenin gücü bu doğrultuda üçüncü önemli değişkendir. Katılımcıların Türkiye ortalaması ile mukayese edildiğinde oldukça düşük olan eski dinsellik düzeyleri ve içerisinde

yetiştikleri ailelerin önemli bir çoğunluğunun dinen kayıtsız yapıları bu perspektiften anlamlı bir katkı sağlamaktadır (Tablo 4).

Mezhlep

Din değiştirme hadisesi, bizim araştırmamızda ölçümlenebilen ve din değiştirme literatüründe kritik önem atfedilen; kriz deneyimi ve çözüm arayışı , eski dinsel düzeyi, sınıf ya da sosyal ağ dinamiklerince açıklanabileceği gibi daha kuşatıcı ve kesin bir açıklama için din yayma faaliyetlerinin düzeyi, kaynak dini kültür ile yeni dini kültürün uyumu gibi ilave etmenlerin de sürece etkisi hesaba katılmalıdır (Rambo, 1993). Çalışmamızın önemli bir sınırlılığı veri setinin ikincil düzeyde oluşu ve mevcut verileri çaprazlama mülakatlarla zenginleştirme olanağımızın mevcut olmayışıdır. Katılımcıların öznel yorum ve yönlendirici deneyimlerinin araştırmacı tarafından daha kesin şekilde tespit edileceği mülakatların yokluğu yukarıdaki ilave etmenler üzerine fikir yürütülebilmesini de olanaksız kılmaktadır. Diğer yandan katılımcıların inanç kökenleri ile diğer demografik özellikleri arasında tespit ettiğimiz istatistiki olarak anlamlı bağıntılar bize, daha önce yerel ölçekli araştırmalarda tespit edilen kilise cemaatlerindeki yüksek Alevi temsiliyeti (Tezokur, 2007; Zavalı, 2011; Yılmaz & Balamir, 2023) fenomenini ilk kez Sosyal Ağ Kuramları'nın teorik çerçevesi içerisinde tartışılabilir olanağı vermektedir. Sosyal Ağ Kuramcıları'na göre yetişme çağlarında dinen kayıtsız ya da seküler çevrelerde yetişmek kişiyi yeni dini topluluklara katılmaya açık kılan başat demografik özellikler arasındadır. Örneklemimiz içerisinde Alevi olduklarını beyan edenleri, Sünni çoğunlukla mukayese ettiğimizde en çarpıcı farklılaşma dasırasıyla, ailede tecrübe edilen dini kültür, gelir düzeyi, kriz tecrübesinin marjinal katkısı ve sosyal ağ faillerinin etkinliklerinde karşımıza çıkmaktadır ($P < 0.05$) (Tablo 6).

Kısaca Aleviler; Sünni çoğunlukla mukayese edildiğinde daha seküler ve yoksul ailelerden gelmekte; din değiştirme süreçleri itibariyle yetiştikleri aileleri içerisinde babaları hilafına ağabeylerin aracılığı çarpıcı biçimde Sünni çoğunluktan farklılaşmaktadır. Yüksek Alevi temsiliyetine anlamlı bir etkide bulunabilecek bir etmen olarak farklı dini alternatifleri değerlendirmeye açık, dinen yansız bir aile dinselliğine batı toplumlarında yapılan araştırmalarda da değinilmiş, özellikle Yeni Dini Hareketlere katılım oranlarında Yahudi kökenli gençlerin genel nüfusa oranla birkaç katı temsiliyetleri bu aile geçmişleri üzerinden tartışılmıştır. Yine dinsel arayış ve dini telkine yatkınlığın, yaşam şartlarının tekensiz ve zorluk içeren doğasından ötürü yoksul sınıflara doğru inildiğinde yükselişi hemen her toplumda yapılan araştırmalarca teyit edilmiştir. Alevi örneklemimiz özelinde bu eğilim ifadesini, (Sünni toplumla mukayesede daha fazla) yerleşik İslami geleneklere nazaran Protestan Hristiyanlıkta bulmuş görünmektedir. Krizin Sünni inançlı olanlarla mukayesede Alevi katılımcılar özelinde marjinal mevcudiyeti, gelir ve dini kültüre dair yukarıdaki değişkenlerin güçlü etkisiyle birlikte okunabilir. Kısaca söylendiğinde, dini arayışı tetikleyen kişisel ya da çevresel herhangi bir kriz tecrübesi yaşanmazken dahi zayıf bir ailevi dinsel kültür içerisinde yetişen yoksul Alevi gençler daha fazla Protestan Hristiyanlığa meylediyor görünmektedirler. Sosyal ağ faili olarak ağabeylerin bu profil içerisinde öne çıkışı çağdaş Alevi ailelerinde özellikle dini kültürün aktarımı hususunda baba ve ağabey figürleri üzerinde ileri araştırmalarda değerlendirilmesi gereken bir özgünlüğe işaret ediyor görünmektedir.

Bağlanma Kuramları

Örneklemimiz içerisinde çocukluk dönemlerinde ebeveynleri kaynaklı stres, huzursuzluk ve yoksunluk beyan edenlerin çoğunluk oluşturması, din değişimi ile ebeveynler arası bağlanma problemleri arasında olumlu bir ilişki öne süren Bağlanma modellerini desteklemektedir (Tablo 1). Özellikle babalar kaynaklı duygusal mahrumiyetlerin ifade edildiği bu anlatılarda, söz konusu olumsuz deneyimlerin sürece etkisini ölçebilmek, kontrol grubu olarak kullanabileceğimiz ulusal düzeye genellemeye müsait bir veri setimiz mevcut olmadığı için mümkün olmamıştır. Diğer yandan bu

grubun bir parçası olarak baba yokluğu sonucu tek ebeveynli ailelerde yetişenleri ele aldığımızda, genel nüfusla oluşan çarpıcı farklılaşma Bağlanma Kuramcılarının, baba ile ilişki problemleri ile yetişkinlikte din değiştirme olgusu arasındaki ilişkiye dair hipotezlerine kısmi bir destek sunmaktadır (Tablo 4).

Bu modele dair ikinci bir hipotez ebeveynlerle bağlanma problemlerine işaret eden aile geçmişi ile din değiştirme sürecinin hemen öncesinde gerçekleşmiş bir olaya atfen, etkisi süreç içerisinde duyumsanan bağlanma aktivasyonu deneyimleri arasında öne sürülen koşutluktur. Buna göre, bizim Sağlık Krizleri (D. 12) değişkenleri içerisinde tanımladığımız “kişisel hastalık”, “yakınların ölümü” ya da Dönemeç Noktası (D. 11) değişkenleri içerisinde tanımlanan yakınlarla olan bağların, alışıldık kişisel ilişki ağlarının çözülme deneyimleri arasında anlamlı pozitif ilişkiler olmalıdır. Araştırmamızda Aile İçi Gerilim değişkenleri (D.4, 5, 6) geri kalan tüm değişkenlerle ilişkileri içerisinde incelenmiş ve Bağlanma Kuramcılarının bu varsayımlarını sınırlı da olsa destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre üç alt değişken itibari ile Dönemeç Noktası (D. 11) ile Aile İçi Gerilim Değişkenleri (D. 4, 5, 6) arasında bir örüntü oluşturacak sıklıkta gerçekleşmiş anlamlı ve pozitif ilişkiler mevcuttur. Bunların ilk ikisi Göç değişkeni ile ilgilidir. Buna göre din değiştirme kararı verilmezden kısa zaman önce göç deneyimi yaşamış olmakla içerisinde yetiştikleri aile içerisinde baba kaynaklı gerilimler (D 6.) ve Aile İçi Gerilim ifadelerinden (D. 5) türetilen Tek Ebeveynli Aile de yetişmiş olmak değişkenleri arasında bir örüntü oluşturacak sıklıkta anlamlı bağıntı söz konusudur. Aile İçi Gerilim değişkenleri ile Dönemeç Noktası alt değişkenleri arasında üçüncü bağıntı ise “Her iki ebeveyn kaynaklı gerilimler”(D. 6) ile “Mezuniyet Sonrası” (D 11.) değişkenleri arasında karşımıza çıkmaktadır (Tablo 7, 8). Kısaca özetlersek, örneklemimiz içerisinde aile geçmişleri itibariyle çoğunluk oluşturan, ebeveynleri kaynaklı gerilim ve mahrumiyet beyan eden demografik grup ile din değiştirme kararlarını yeni taşındıkları şehir ya da ülkede, aile evinden ayrıldıktan ya da okullarını bitirdikten kısa süre sonra verenler arasında büyük ölçüde örtüşme vardır.

Bu noktada araştırmamızın veri setinin doğasından kaynaklanan sınırlılıklarını bir kez daha hatırlamak gerekir. Nitekim Bağlanma modellerinin varsaydığı nedensel bağıntılar nihai olarak ancak, veri setimizde genel duyguların ifadesi olarak bağlanma problemlerine işaret eder yorumladığımız duygu durumlarının daha kesin ve doğrudan ölçümleyebilen bağlanma ölçeklerinin kullanıldığı nitel yöntemler ile sınanabilir. Her ne kadar bulgularımız, özellikle psikoloji literatüründe daha önceki araştırmalarda da sıklıkla karşımıza çıkan din değiştirenlerin çoğunluğunun yetişme dönemlerinde ebeveynleri ile olumsuz ilişki deneyimleri olduğu ve bu grubun göç ve mezuniyet benzeri dönemeç noktası deneyimleri sonrası din değişimine daha açık hale geldiği tespitini teyit ediyor olsa da veri setimiz doğası gereği bu duruma yol açan psikolojik dinamikleri kesin olarak ölçebilmek için yetersizdir. Nitekim ilgili literatürde yaygın bir diğer bağlanma aktivasyonu tecrübesi olarak tartışılan “boşanma” ya da “sağlık krizi” (kişisel ya da yakınlarla dair) deneyimlerinin mevcudiyeti ile aile içi gerilim anlatıları arasında bizim veri setimiz üzerinden anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bundan dolayı bize göre bu çalışmanın bulgularının Bağlanma Kuramcılarının hipotezlerine sınırlı bir destek sunduğu; bu sınırlılığın ise yetişme çağında ebeveynleriyle güvensiz bağlanma geçmişi olan katılımcıların örneklemimiz içerisinde bizim ölçümlediğimiz düzeyin üzerinde mevcudiyetinden kaynaklandığı varsayılabilir.

SONUÇ

Yukarıda özetlenen örnekleme dair demografik profil bize Türkiye’de Protestan mezhebi üzerinde Hristiyanlığa geçişin toplumun neredeyse her kesiminde örneklerini görebileceğimiz bir dini değişim süreci olduğunu göstermektedir. Diğer yandan genel toplumdan farklılaşma ve temsiliyet düzeyleri itibariyle ölçümlendiğinde, süreç; kadınlardan çok erkek, Sünnilerden çok Alevi, çift

ebeveynli ailelerden çok tek ebeveynli ve dindar ailelerden çok dinen kayıtsız ailelerde yetişmiş genç yetişkinlerde yoğunlaşan bir fenomen görünümü vermektedir.

Din değiştirme sürecini önceleyen ve süreç içerisinde etkileri duyumsanan yaygın deneyim kalıplarına odaklanıldığında ise sosyal ağların çözüldüğü, kişileri sosyal ilişkilerden yalıtan dönemeç noktası deneyimleri olarak göç ve boşanma en yaygın deneyim kalıpları olarak karşımıza çıkar. Din değiştirenlerin görece küçük bir kesimi aktif bir dini arayış sonucu bu karara varmış, yeni dine yönelik ilgi çoğunlukla tebliğ faaliyetleri ile uyandırılmış, cemaatlere katılmışda köprü vazifesini ise ekseriyetle akrabalar görmüşlerdir.

Çalışmanın bulguları din değişimini açıklayan teorik yaklaşımlardan Aktivist Modelden çok Sosyal Ağ Kuramı'nı desteklemektedir. Bu görüşü destekleyen bulgular, katılımcılarda din değiştirme süreci öncesi dini arayışın düşüklüğü, aracı sosyal ağların yaygın mevcudiyeti, sosyal ağ faillerinin yakınlık düzeyleri ve çoğunlukla süreç öncesi gerçekteşen sosyal dislokasyon deneyimleri olarak sıralanabilir.

Çalışmanın Alevi ve Sünni kökenli katılımcılar üzerine bulguları yine Sosyal Ağ Kuramları'nın teorik çerçevesini destekleyici veriler sunmaktadır. Nitekim Alevi katılımcılar, Sünni katılımcılarla mukayesede istatistiki olarak anlamlı düzeyde daha fazla; dinen kayıtsız ailelerde yetişmiş, daha yoksul, dini bir arayışı tetikleyecek kriz deneyimleri deneyimlememiş, ve ağabeylerinin aracılığıyla cemaatlere katılmışlardır.

Çalışma bulguları Bağlanma Kuramları'nı kısmi olarak teyit etmektedir. Tek ebeveynli ailelerde yetişme oranının genel nüfusla mukayesede anlamlı yüksekliği ve Göç ve Mezuniyet değişkenleri ile, Aile içi gerilim anlatıları arasındaki bağlantılar bu kuramların din değiştirme yönelimini güvensiz bağlanma geçmişine sahip bireylerin bağlanma aktivasyonu deneyimlerinde duyumsadıkları gerilimle ilintili açıklayan yaklaşımlarını desteklemektedir. Buradan hareketle din değiştirme yönelimi söz konusu olduğunda göç ya da okul mezuniyeti gibi deneyimlerin özellikle problemlili bir aile öyküsü olan kişiler üzerinde etkili olduğu ya da tersinden söylersek bu tip aile öyküsüne sahip kişilerin bilhassa sosyal ağların çözümlü yeniden yapılanmakta olduğu bu ara dönemlerde Yeni Dini Hareketlerin mesajına açık hale geldikleri söylenebilir.

Bu noktada ileriki araştırmalar için bu çalışmanın kapsam ve veri setinin sınırlılıkları dikkate alınmalıdır. Ulusal çapta daha geniş bir örneklem üzerinden, özellikle de yetişme çağında aile içi deneyimlere odaklanan soru formları içeren ölçeklerin kullanılacağı, katılımcıların öznel deneyimlerini açığa çıkaran mülakatlarla zenginleştirilmış araştırmaların din değiştirme fenomeninin bu çalışmada önce çıkan Sosyal Ağ ve Bağlanma Süreçleri ile olan ilişkilerini daha kesin olarak ortaya koyabilecek sonuçlar vermesi beklenebilir.

SUMMARY

The denomination of origin of the church members in our sample is predominantly Sunni (66%), although there is a significant proportion (34%) who were raised in Alevi families. In terms of income level, the largest group is the poor (64%). The remaining 36% are either highly educated (4%), indicating affluent living conditions, or are small-scale employers in independent trades such as crafts and trade where they can employ apprentices or workers. In this sense, it can be said that among Turkish Protestants, a certain income level does not have a decisive weight in determining the class composition of the congregations.

When we look at the characteristics of the members at the time of their conversion, the most common motive was that they had led a secular life with no religious affiliation until they met their new religious community (89%). A very small proportion of Turkish Protestant Christians (11%) had led a

religious life before becoming Christians, and only 29% reported that they had been raised in a religious family. Another common motif in the formation of the social profile of the churches is age groups. In Türkiye, conversion to Protestant Christianity takes place largely in the post-adolescent, pre-middle-aged (18/55 years) life span. As a matter of fact, while 71% of the participants became Christians in this period, strikingly, the period between the ages of 25-35, which is called Young Adulthood, the period in which the post-adolescent youth period evolves into adulthood, was identified as the highest conversion period (38%). In the whole sample, the age periods of conversion were distributed between the ages of 16-60 for males, 15-48 for females, and there were no female participants who converted in old age. Considering the composition of the age groups in which congregations gain members, conversion appears to be a phenomenon of transition to adulthood in our sample.

The last two characteristics of the living conditions before conversion that can be generalized across the community are marital status and childhood stories. 69% of the participants made the decision to convert while single. In this sense, it can be said that church attendance following or in defiance of spouses is less common (31%). A significant majority of the participants in our sample (55%) begin their conversion stories by recounting unhappy childhood experiences related to their relationship with their parents. The majority of the parents from whom the problems originate are fathers alone (71%), and they are most often expressed in terms of a lack of love or care in their relationship with fathers (39%). Following this, traumatic experiences such as separation from fathers as a result of parental divorce or abandonment (25%) or father's death in childhood (14%) are other common motifs of unhappy childhood stories.

The 34% representation of participants with Alevi origin in our sample, which is measured as 4.5% in general population studies, gives us one of the two striking levels of differentiation with the general population. Due to the lack of a study comparing relationships with parents during the growing up period with the general population, the variable of unhappy childhood experiences due to relationships with parents can only be compared with the variable of growing up in a single-parent family as a result of the death or abandonment of the father. The fact that the experience of growing up in a single-parent family as a result of the absence of the father is measured as a maximum of 6.91% in the general population, while it is represented as a minimum of 23% in our sample, suggests that the experience of family problems related to the relationship with the father during the growing up period is one of the factors that make a person vulnerable to the decision to change religion in adulthood.

Finally, the most striking difference in the sample's representation of the general population is found in the level of religiosity before conversion. Turkish Protestants, in terms of their distance from the religious traditions in which they were raised before their conversion to Christianity (89%), constitute a demographic profile in striking contrast to Turkish society, which identifies itself as predominantly religious (82%). It is worth recalling in this context that only 29% of the respondents reported having been raised in a religious family.

Remarkably high number of participants in our sample reported turning point experiences that took place shortly before the conversion process, involving a dissolution and restructuring of social relations and interaction patterns (68%). When asked to describe the conditions accompanying the process, the most frequently cited Turning Point experiences are predominantly under the Migration type (59%). Under this type, which most often takes the form of moving from one city to another, migration abroad and the transition to a first home away from the family can also be mentioned. The second most common pattern among turning point experiences is divorce (18%). Processes following a job change or dismissal (7%) and processes during or after military service (6%) indicate other patterns of experience that accompany the process. Other types of experiences such as high school or college

graduation (4%), imprisonment or retirement (6%), where the usual daily routines disappear and social ties are dissolved, are also represented in our sample, although not as much as the above.

Although not as high as at the turning point, the majority of respondents (55%) mentioned distressing moods and psychological problems they had experienced during the conversion process due to recent events or situations (74%). These were predominantly health problems (personal or relatives' health problems) (74%), but also environmental problems (26%) such as bankruptcy, poverty, criminal background or abusive family members. The interviewees attributed the solution or mitigation of these problems (health or environmental) during the process to the authenticity of the new religion, and interpreted the congregational support given for these crises as effective in the successful outcome of the conversion process.

When we look at the religious search variable, which measures whether there was an active religious search process in which different religious options were evaluated prior to conversion, we see that the conversion process of Turkish Protestants is largely motivated not by a religious search, but by the new religious preaching and indoctrination of anonymous or previously acquainted individuals (70%). In this sense, only 30% of the sample states that they started to develop a reflection on Christianity out of an active religious search before being exposed to any proselytization. The presence of Social Network conditions, on the other hand, shows us whether the subject to be converted has a previous acquaintance with the person preaching the new religion. Accordingly, a significant majority (58%) had established ties with the new religious community through their relatives, who acted as a bridge for them to attend worship services and integrate into churches. Within this group, work or school friends are the largest group (38%). This group is followed by spouses (28%), older brothers (17%) and other relatives such as cousins, uncles and aunts (17%). In another classification, it can be said that the social network acts as a bridge to religious conversion in our country, and in most of the cases where people were converted by the religious proselytization and indoctrination of their relatives, marriage (spouse) and kinship ties (brother, cousin, uncle, aunt) were effective (62%)

In our research, we found statistically significant and positive relationships between experiences of migration and school graduation as turning points and the history of intra-familial tension, which occurred with a frequency that formed a pattern. There is a large overlap between the demographic group that constitutes the majority in our sample in terms of their family background, who reported tension and deprivation due to their parents, and those who made their decision to convert shortly after leaving the family home or finishing school in their new city or country of residence.

The findings of the study support the Social Network Theory rather than the Activist Model among the theoretical approaches explaining religious conversion. The findings that support this view can be listed as the low level of religious search before the conversion process, the widespread presence of intermediary social networks, the level of closeness of social network perpetrators and the experiences of social dislocation that mostly took place before the process. The findings of the study on Alevi and Sunni participants again provide data supporting the theoretical framework of Social Network Theories. Indeed, Alevi participants were statistically significantly more likely than Sunni participants to have been raised in religiously indifferent families, to be poorer, to have not experienced crisis experiences that would trigger a religious search, and to have joined congregations through their older brothers.

The findings of the study partially confirm the Attachment Theories. The significantly higher rate of growing up in single-parent families compared to the general population and the correlations between attachment transition variables such as migration and school graduation and narratives of intra-familial tension support the approaches of these theories that explain conversion orientation in

relation to the tension felt by individuals with insecure attachment histories during attachment activation experiences. From this point of view, it can be said that experiences such as migration or school graduation are especially effective on people with a problematic family history when it comes to conversion orientation, or to put it the other way around, people with such a family history become open to the message of New Religious Movements, especially in these interim periods when social networks are dissolving and restructuring.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.	Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.	Informed Consent:	No participants.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	The authors declare that declare no conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olabilecek hiçbir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No copyrighted material has been used.

KAYNAKÇA

- Asan, S. (2023). *Diyarbakır İncil Topluluğu üzerine sosyolojik bir araştırma* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Beit-Hallahmi, B. & Argyle, M. (1997). *The psychology of religious behaviour, belief and, experience*. London: Routledge.
- Buchbinder, J., Bilu Y. & Witzum, E. (1997). Ethnic background and antecedents of religious conversion among Israeli Jewish outpatients. *Psychological Reports*, 81(3), 1187-1202.
- Bromley, D. G. (2012). The sociology of new religious movements. O. Halmer (Ed.) *The Cambridge Companion to New Religious Movements* içinde (s. 13-28) Cambridge: Cambridge University Press.
- Buxant, C., Saroglou, V., Casalgfiore, S. & Christians L. L. (2007). Cognitive and emotional characteristics of new religious movement members: New questions and data on the mental health issue. *Mental Health, Religion and Culture*, 10(3), 219-238.
- Çayır, C. (2008). *Türkiye’de din değiştirip Hristiyanlığa geçişin psiko-sosyal etkenleri* (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Cragun, R., & Lawson, R. (2010). The secular transition: The worldwide growth of Mormons, Jehovah’s Witnesses and Seventh-Day Adventists. *Sociology of Religion* (71/3)
- Dawson, L. (2007). *Comprehending cults: The sociology of new religious movements*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Esen Y. (2019). *Türkiye aile yapısı araştırması, 2016*. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://www.aile.gov.tr/media/35811/taya-2016.pdf>
- Glock, C. Y. & Stark, R. (1970). *Religion and society in tension*. London: Rand McNally
- Granqvist, P. & Hagekull, B. (1999). Religiousness and perceived childhood attachment: Profiling socialized correspondence and emotional compensation. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 21(2), 254-273.
- Granqvist, P. (2002). Attachment and religiosity in adolescence: Cross-sectional and longitudinal evaluations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 260-270.

- Granqvist, P. & Kirkpatrick, L. A. (2004). Religious conversion and perceived childhood attachment: A meta-analysis. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 14(4), 223-250.
- Granqvist, P. (2020). *Attachment in religion and spirituality: A wider view*. Boston: Guilford Publications.
- Halama, P., Gasparikova, M. & Sasbo, M. (2013). Relationship between attachment styles and dimensions of the religious conversion process. *Studia Psychologica*, 55(3), 195.
- Jindra, I. W. (2014). *A new model of religious conversion: Beyond network theory and social constructivism*. Leiden: Brill.
- Kanal Hayat. (2012a). Dar Kapıdan Gelenler: [Neden Hristiyan Oldum?] <https://www.kanalhayat.com/s/MeqXLBFM?r=SnOlZJ2F>
- Kanal Hayat. (2012b). Dar Kapıdan Girenler: Neden Hristiyan Oldum? [Video]. Youtube. <https://m.youtube.com/playlist?list=PLQfi14V3hH0LbhGFHWgN17D9Vu8BzGXw5>
- Kaya, A. (2020). Diyarbakır İncil topluluğu üzerine sosyolojik bir inceleme. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 28/2
- Kilbourne, B. & Richardson, J. T. (1989). Paradigm conflict, types of conversion, and conversion theories. *Sociology of Religion*, 50(1), 1-21.
- Köse, A. (1996). *Conversion to Islam: A study of native British converts*. London: Keegan Paul
- Lofland, J. & Stark, R. (1965). Becoming a world-saver: A theory of conversion to a deviant perspective. *American Sociological Review*, 30(6), 862-875.
- Long, T. & Hadden, J. (1983). Religious conversion and socialization. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24, 1-14.
- Murken, S. & Namini, S. (2007). Childhood familial experiences as antecedents of adult membership in new religious movements: A literature review. *Nova Religio*, 10(4), 17-37.
- Namini, S. & Murken, S. (2008). Familial antecedents and the choice of a new religious movement: Which person in which religious group? *Nova religio*, 11(3), 83-103.
- Nişancı, Z. (2023). *Sayılarla Türkiye’de inanç ve dindarlık*. İstanbul: Mahya Yayıncılık. <https://iiit.org/en/book/turkish-sayilarla-turkiyede-inanc-ve-dindarlik-faith-and-religiosity-in-turkiye/>
- Norris, P. & Inglehart, R. (2004). *Sacred and secular: Religion and politics worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rambo, L. R. (1993). *Understanding religious conversion*. New Haven: Yale University Press.
- Richardson, J. T. (1985). The active vs. passive convert: paradigm conflict in conversion/recruitment research. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(2), 163-179.
- Snook, D. W., Williams, M. J. & Horgan J. G. (2019). Issues in the sociology and psychology of religious conversion. *Pastoral Psychology*, 68, 223-240.
- Snow, D. A. & Phillips, C. L. (1980). The Lofland-Stark conversion model: A critical reassessment. *Social Problems*, 27(4), 430-447.
- Stark, R. & Fince, R. (2000). *Acts of faith: Explaining the human side of religion*. Los Angeles: University of California Press.
- Straus, R. A. (1979). Religious conversion as a personal and collective Accomplishment. *Sociology of Religion*, 40(2), 158-165.
- Tezokur, M. H. (2007). Diyarbakır İncil topluluğu ve misyonerlik. *Journal of Islamic Research*, 20(2), 192-205.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). "Medeni durum [dataset]". Ankara: Yazar
<https://nip.tuik.gov.tr/?value=MedeniDurum> [01.03.2024]
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). "İstatistiklerde kadın", 49668. Ankara: Yazar.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668> [01.03.2024]
- Ullman, C. (1989). *The transformed self: The psychology of religious conversion*. New York: Plenum Press.
- Yang, F & Abel, A. (2014). Sociology of religious conversion. L. Rambo (Ed.), *The Oxford handbook of religious conversion* içinde (s. 140-163) Oxford: Oxford Univ. Press
- Yılmaz, S. & Balamir, F. (2023). Din değıştirme fenomeni: Ankara'da bir Protestan kilisesi bağlamında Hristiyanlığa geçişin sosyolojik izdüşümleri. *Dini Araştırmalar*, 26(65), 459-489.
- Zavalsız, Y. (2011). *Türkiye'de Hristiyan olan Müslümanlar: Psiko-sosyolojik bir araştırma* (Doktora tezi).
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>